

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

ΤΑ ΧΡΗΣΤΑ ΗΘΗ ΩΣ ΓΕΝΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ

ΤΣΕΛΙΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ

A.M. 1340200300640

xristostselios@yahoo.gr

ΑΘΗΝΑ, ΜΑΙΟΣ 2009

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
B. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΧΡΗΣΤΩΝ ΗΘΩΝ.....	5
I. Εξελικτική προσέγγιση.....	5
1. Η έννοια των χρηστών ηθών στην ελληνική αρχαιότητα.....	6
2. Η έννοια των χρηστών ηθών στο ρωμαϊκό δίκαιο.....	7
3. Η σύγχρονη έννοια των χρηστών ηθών.....	8
II. Τα χρηστά ήθη στο ισχύον Σύνταγμα.....	11
1. Η διάταξη του αρ. 5§1.....	12
2. Η διάταξη του αρ. 13§2.....	14
3. Η διάταξη του αρ. 93§2.....	15
Γ. ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ Ή ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ ;.....	16
I. ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΕΙΣ.....	17
II. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ.....	20
Δ. ΤΑ ΧΡΗΣΤΑ ΗΘΗ ΩΣ ΓΕΝΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ (ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ – ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ).....	21
E. ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	26

ΣΤ. ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	26
I. Περίληψη.....	26
II. Abstract	27
Z. ΛΗΜΜΑΤΑ (LEMMAS).....	28
H. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ.....	28
Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	59

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εξελικτική πορεία των ανθρώπων μέσα σε, στοιχειοδώς ή και αρτιότερα οργανωμένους κοινωνικούς σχηματισμούς έχει αποδείξει πως η ομαλή συμβίωση συναρτάται άμεσα με -και καταδεικνύει- την αναγκαιότητα της ύπαρξης κανόνων ρυθμιστικών της συμπεριφοράς¹. Οι κανόνες αυτοί γεννιούνται από την ανάγκη εξασφάλισης ομαλότητας και διάρκειας στην κοινωνική συμβίωση, ενώ διαμορφώνονται μεσω της θεώρησης του ορθώς πράττειν σε ένα συγκεκριμένο τόπο και χρόνο. Η κοινωνική ηθική φαίνεται να περιγράφει από τα αρχαία ήδη χρόνια, το αντικείμενο αυτών των κανόνων που συγχρόνως μετουσιώνονται και παίρνουν τη μορφή κανόνων δικαίου για να πετύχουν τον πιο πάνω σκοπό, αλλά και για να αποκτήσουν εκείνο το χαρακτηριστικό που θα τους ξεχωρίσει από υπόλοιπους κανόνες συμπεριφοράς: τη δεσμευτικότητα.

Η Ηθική και το Δίκαιο κατ' ανάγκην έρχονται σε άμεση επαφή κατά την κοινωνική συμβίωση. Ως αποτέλεσμα, η Ηθική, ως αυτόνομος κύκλος και το Δίκαιο, ως ρύθμιση ετερόνομη, επιβαλλόμενη στις ατομικές συνειδήσεις «έξωθεν», αλληλοτέμνονται. Η επαφή αυτών των δύο ρυθμών έχει ως έκφρασή της τα «χρηστά ήθη²».

Χρηστά ήθη είναι οι κρατούσες αντιλήψεις του μέσου χρηστού και δικαίου ανθρώπου για το ποιά συμπεριφορά ανταποκρίνεται στις επιταγές της κοινωνικής ηθικής³, δηλαδή στο σύνολο των κοινωνικών αντιλήψεων περι αγαθού και κακού που επικρατούν σε μια κοινωνία.

¹ Σούρλας Παύλος, « *Justi atque injusti scientia*, -Μια εισαγωγή στην επιστήμη του Δικαίου- », Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, 1995 σελ. 24 επ.

² Παρασκευάς Ιωάννης, « Τα Χρηστά Ήθη και η νομική αυτών θεμελίωσις », Αθήναι 1983, σελ. 4.

³ Γεωργιάδης Απόστολος, «Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου», 2η έκδοση, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1997 Αθήνα Κομοτηνή, σελ.5-6

Στο παρόν πόνημα επιδιώκεται η αποσαφήνιση της αόριστης νομικής έννοιας των χρηστών ηθών και η περιγραφή της λειτουργίας της στη σύγχρονη δικαιοκή πραγματικότητα. Αρχικά περιγράφεται εν συντομία η εξελικτική της πορεία μέσα από τις εποχές όπου αρχίζει να διαπλάθεται η έννοια, δηλαδή τους κλασικούς χρόνους της ελληνικής αρχαιότητας και το ρωμαϊκό δίκαιο. Στη συνέχεια εντοπίζεται η αναφορά των χρηστών ηθών στο ισχύον ελληνικό Σύνταγμα και η επίδρασή τους πάνω στα συνταγματικά δικαιώματα. Ακολούθως αποσαφηνίζεται η εννοιολογική διαφορά της οριοθέτησης από τον περιορισμό και εκτίθενται θεωρητικές απόψεις και επιχειρήματα για την γενική οριοθετική χρήση της ρήτρας. Τέλος, θα γίνει αναφορά στη νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων που εξετάζει σχετικά με τα χρηστά ήθη ζητήματα.

B. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΧΡΗΣΤΩΝ ΗΘΩΝ

I. Εξελικτική προσέγγιση

Η ιστορική πραγματικότητα έχει αποδείξει ότι σε κάθε κοινωνία καλλιεργούνται ηθικές αντιλήψεις μεταξύ των κοινωνικών ομάδων που την απαρτίζουν, σύμφωνα πάντα με το χώρο και τον χρόνο κατά τον οποίο αυτές συνίστανται και οι οποίες γεννούν την αίσθηση του κοινωνικού καθήκοντος. Κατά τον Leopold von Wiese (Beziehung Theorie) η απόκτηση κοινωνικής συνείδησης είναι νομοτελειακή, καθώς, όπως υποστηρίζει, η συνείδηση των ανθρώπων διέπεται από αρχές οι οποίες είναι κοινές και για όλους. Το κοινωνικό καθήκον με τη σειρά του αποτελεί το λόγο της δημιουργίας κανόνων, οι οποίοι τελικά και μετατρέπονται σε κανόνες δικαίου.⁴

⁴ Παρασκευάς Ιωάννης «Τα χρηστά ήθη και η νομική αυτών θεμελίωσις», 1983, Αθήναι, σελ. 5

1. Η έννοια των χρηστών ηθών στην ελληνική αρχαιότητα

Κατά την ομηρική εποχή η έλλειψη γραπτών νόμων είναι σχεδόν ολοκληρωτική, ενώ η κρατούσα ηθική πηγάζει μόνο από την πίστη ότι εκπορεύεται από τους θεούς. Η θεά Θέμις αποτελεί την προσωποποίηση της θείας δικαιοσύνης, η οποία και υπαγορεύει τη θέληση του Δία, ενώ ο Δίας εκλαμβάνεται ως θείος τιμωρός εκείνων των ανθρώπων που δεν υπακούν στη θέληση των θεών και διαστρέφουν το δίκαιο. Ύψιστο ιερό και απαραβίαστο για τους Ομηρικούς ανθρώπους αποτελεί ο όρκος στον οποίο επικαλούνται ως μάρτυρες τους ίδιους τους θεούς. Ιερή υποχρέωσή είναι επιπλέον και η ταφή των νεκρών, η οποία θεωρείται ως τιμητικό δώρο προς εκείνους. Το ιερό αυτό καθήκον διατηρείται αμείωτο και κατά τους ιστορικούς χρόνους. Όσον αφορά στον οικογενειακό βίο της εποχής, ο άνδρας είναι η κεφαλή της οικογένειας αλλά άρχει « ουχί δεσποτικώς αλλ' ως σύζυγος της συζύγου, ως πατήρ των τέκνων, και ως αυθέντης των δούλων και ουχί δεσπότης », ενώ η μοιχεία αποδοκιμάζεται πλήρως και θεωρείται αισχρή και αήθης πράξη⁵.

Κατά τον 6ο αι. π.Χ., όπως διαπιστώνει ο Leopold Schmidt, η λέξη νόμος σημαίνει ήθος και περιλαμβάνει τον άγραφο αλλά και τον γραπτό νόμο. Η συγχώνευση των εννοιών είναι, σύμφωνα με τον ίδιο, αποτέλεσμα « βαθέως ερριζωμένης δοξασίας » κατά την οποία η μοναδική διαφορά τους είναι το ότι ο ένας είναι γραπτός ενώ ο άλλος άγραφος⁶. Τελικά ο διαχωρισμός των δύο θα επέλθει σταδιακά κατά τους ιστορικούς χρόνους.

Με τη Σολώνεια νομοθεσία δίδεται νέο κύρος στις ηθικές αντιλήψεις. Το δίκαιο βαθμιαία χειραφετείται από τις θεϊκές αυθεντίες, η δίκη αντικαθιστά τη θεά Θέμιδα, ο άνθρωπος γίνεται πλέον κυρίαρχος του εαυτού του και υπεύθυνος για τις πράξεις του, ενώ καθιστά τη θελησή του ανεξαρτητη από ανώτερες δυνάμεις. Το αγαθόν εδώ συνδέεται με την ανθρώπινη φύση και συνεπώς με τα χρηστά ήθη. Η πίστη των Αθηναίων στο δίκαιο και τα ήθη της εποχής είναι τόσο

⁵ Παρασκευάς Ιωάννης, οπ. παρ., σελ. 6-7. _ Ραγκαβής Κλέων, « Ο καθ' Όμηρον οικιακός βίος », σελ. 90, Αθήναι 1864.

⁶ οπ. παρ. σελ. 7-8. _ Leopold Schmidt, « Η ηθική των αρχαίων Ελλήνων » Μετάφραση Δημ. Ιωαννίδου - Ολυμπίου. Αθήνα 1901, Τόμος 2ος, σελ. 127

μεγάλη που οδηγεί, άλλωστε, τον μεγάλο φιλόσοφο Σωκράτη στην καταδίκη για τη ριζοσπαστική, για την εποχή εκείνη διδασκαλία του, βάσει της οποίας ο φιλοσοφικός στοχασμός υποκαθιστά την ηθική παράδοση της πολιτείας⁷. Για τον ίδιο λόγο οι Αθηναίοι δεν συγχώρεσαν ούτε τον Πλάτωνα.

Η κοινωνική ζωή κατά την αθηναϊκή δημοκρατία του 5ου αι. π.χ. συνεχίζει να κυριαρχείται από τη νομοθεσία του Σόλωνα ενώ καθιερώνεται η άσκηση της κρατικής κυριαρχίας από ισότιμους πολίτες με βάση τους νόμους. Ούτε ο Περικλής επιφέρει σημαντικές αλλαγές στις αρχές και αξίες που διέπουν το αθηναϊκό πολίτευμα κατά τον “χρυσό αιώνα”. Η πίστη των πολιτών στα πατροπαράδωτα ήθη εξακολουθεί να είναι αμείωτη και η υποχρέωση τηρήσεώς τους είναι, πάντα, εξίσου σεβαστή με το γραπτό δίκαιο. Αυτό προκύπτει, άλλωστε και από το έργο του ιστορικού Θουκυδίδη “Επιτάφιος”, στο οποίο μας μεταφέρει λόγο του Περικλή, ο οποίος κάνει αναφορά στο πολίτευμα των Αθηναίων.

2. Η έννοια των χρηστών ηθών στο ρωμαϊκό δίκαιο

Τα μετά την ανάπτυξη της Ρώμης κείμενα είναι που μας βοηθούν στην έρευνα της εξέλιξης της έννοιας των χρηστων ηθών (*boni mores*).

Η παλαιά Ρώμη, κυριαρχούσα στον τότε πολιτισμένο κόσμο, αλλάζει συνεχώς κοινωνική μορφή, κατακτά νέα εδάφη, από την Καρχηδόνα ως τη Σικελία και από την Ελλάδα ως την Αφρική και υπό την επίδραση των ηθών και των ιδεών της ανατολής και ιδιαίτερα της Ελλάδας ανθίζει οικονομικά. Η αφθονία και η πολυτέλεια της ρωμαϊκής κοινωνίας γεννά, όμως, την διαφθορά, η οποία αντικατοπτρίζεται ξεκάθαρα στους νεώτερους νόμους της εποχής⁸, οι οποίοι και αντηχούν την ανάγκη για επανοριοθέτηση των ηθών.

Πως αντιλαμβάνονται όμως τα χρηστά ήθη στην εποχή αυτή; Κατά το Ρωμαϊκό δίκαιο ήθη (*mores*) νοούνται κανόνες και αρχές συμπεριφοράς των

⁷ οπ. παρ. σελ. 49.

⁸ όπως τους νόμους κατά της πατροκτονίας, της μοιχείας, της πολυτέλειας των γυναικών, της ασωτείας εις τα συμπόσια, της παραπλάνησης ανηλίκων κλπ.

πολιτών που εφαρμόζονται τόσο στην ιδιωτική όσο και στη δημόσια ζωή. Οι αρχές εφαρμόζονται μεταξύ των πολιτών αλλά και των στρατιωτών και συνίστανται στην εκπλήρωση των στρατιωτικών καθηκόντων, στο σεβασμό των δημοσίων αρχών, στην απόκτηση τέκνων και τη σωστή ανατροφή τους, στην απόδοση τιμών προς τους θεούς, το σεβασμό της πατρίδας, των γονέων και των πλησίων, στο σεβασμό της αιδούς, στην τήρηση του δοσμένου λόγου και στην ικανότητα του να είναι οικονόμοι. Σε ό,τι αφορά δε στις υποχρεώσεις των αρχόντων αυτές συνίσταντο στην εκπλήρωση των καθηκόντων τους χωρίς κατάχρηση της εξουσίας τους και την αποστασιοποίηση από κάθε είδους διαφθορά.

Η έννοια των χρηστών ηθών παρέμεινε πάντα ακαθόριστη. Μεταβλήθηκε έτσι σημαντικά η ρωμαϊκή αντίληψη περί των χρηστών ηθων από την διείσδυση της ελληνικής φιλοσοφίας και κυρίως τη διδασκαλία των Στωικών. Πλέον εμφανίζονται στο ρωμαϊκό χώρο, υπο την επίδραση της φιλοσοφίας αυτής και της επικοινωνίας δια μέσου των κατακτήσεων, συγκεκριμένα παραδείγματα πράξεων της καθημερινής ζωής που αντιτίθενται στα χρηστά ήθη. Έτσι, επι παραδείγματι, από τις σχετικές διατάξεις που αφορούν στο θεσμό του γάμου, προκύπτει πως αντίκειται στα χρηστά ήθη η προσθήκη σε διαθήκη της αίρεσης της αγαμίας ή της αίρεσης του διαζευχθήναι ή της αίρεσης του να μείνει ο κληρονόμος άτεκνος⁹.

Μεταξύ των χρηστών ηθών καταλεγόταν επίσης και η καλή πίστη (*bona fides*). Η βία και ο φόβος καθιστούν ελαττωματική τη συναίνεση, καταστέφουν την καλή πίστη και συνεπώς είναι εναντίον των χρηστών ηθών¹⁰.

3. Η σύγχρονη έννοια των χρηστών ηθών

Ο Ε. Παπανούτσος στην « Ηθική » (1949) σελ. 418 επ. μας περιγράφει την

⁹ Τούσης Ανδρέας, « Η έννοια των χρηστών ηθών (Συμβολή εις την ερμηνείαν των Γεν. Αρχών του Αστ, Κώδικος) », Εφημερίς των Ελλήνων Νομικών, 1956 (έτος 23ον), σελ. 228

¹⁰ όπ. παρ., σελ. 229

ηθική ως : «...Σύστημα κανόνων και παραγγελμάτων διαπλασθέντων εθιμικώς και δημιουργούντων εις τα μέλη της κοινωνίας ομοιόμορφον τρόπον σκέψεως και διαγωγής, ομοιομόρφους έξεις και συνηθείας .»

Η νομική επιστήμη χρησιμοποιεί τον όρο «χρηστά ήθη » για να περιγράψει εκείνη την κοινωνική συμπεριφορά που ανταποκρίνεται στις αντιλήψεις περί αγαθού και κακού· στις επιταγές της κοινωνικής ηθικής¹¹. Το δε κριτήριο καθορισμού αυτών είναι γενικό γι' αυτο και επιδέχεται πολλών ερμηνείων απο τη θεωρία αλλά ως επι το πλείστον φαίνεται να συμπίπτει.

Κατά τον Α. Ράικο ως χρηστά ήθη νοούνται "οι κάθε φορά γενικά αποδεκτοί ή κρατούντες ηθικοί κανόνες"¹². Επιπλέον, όπως επισημαίνει ο Α. Παντελής, τα χρηστά ήθη αποτελούν μια γενική ρήτρα, μια αόριστη νομική έννοια και επομένως ο καθορισμός του περιεχομένου τους γίνεται -όπως σε όλες τις γενικές ρήτρες- εν τέλει από τον δικαστή¹³. Ως κριτήρια των χρηστών ηθών χρησιμεύουν όμως «ουχί αι περί ηθικής ατομικαί αντιλήψεις του δικάζοντος ή άλλων ωρισμένου κοινωνικού κύκλου, αλλ' αι ιδέαι του εκάστοτε κατά γενικήν αντίληψην χρηστώς και εμφρόνως σκεπτόμενου κοινωνικού ανθρώπου»¹⁴. Έτσι, καθώς οι αντιλήψεις αυτές είναι ρευστές και ευμετάβλητες απο την, κατά τον συγκεκριμένο χρόνο και τόπο, κοινωνική πραγματικότητα, ο δικαστής οφείλει να τις υιοθετεί και όταν εκείνες κατά καιρούς αλλάζουν θα πρέπει και η κρίση του να προσαρμόζεται ανάλογα. Οι Planiol – Ripert – Esmein στο « Traité pratique droit cicil français», εκδ. β' (1952) τόμ. VI no 229 υποστηρίζουν ωστόσο ότι ο δικαστής δεν πρέπει να ακολουθεί τις μάζες¹⁵.

¹¹ Γεωργιάδης Απόστολος, « Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου » Τρίτη έκδοση, 2002, σ.24 _ Σούρλας Παύλος, « Justi atque injusti scientia, - Μια εισαγωγή στην επιστήμη του Δικαίου- », Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, 1995 σελ. 5-6

¹² Α. Ράικος, « Συνταγματικό Δίκαιο, θεμελιώδη δικαιώματα », 2ος Τόμος, 2η Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002 σελ. 408

¹³ Παντελής Αντώνης, « Ζητήματα Συνταγματικών Επιφυλάξεων », Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1984, σελ. 181.

¹⁴ Μπαλής, « Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου », Αθήνα, 1961, σελ. 182.

¹⁵ « ...Le juge ne doit pas suivre la masse quand manifestement elle se fourvoie, mais au contraire, la diriger, non pas en faisant prévaloir des conceptions personnelles isolées, mais s' appuyant sur l' opinion des éléments sains de la population, garanties d'une tradition qui a fait ses preuves... »

Επιπλέον, δεν μπορούν να χρησιμεύσουν οι προσωπικές ηθικές αντιλήψεις μιας ομάδας ατόμων ή και του ίδιου του δικαστή ως κριτήριο κατά τη δικαστική κρίση μιας διαφοράς που αφορά αυτό το ίδιο ηθικό ζήτημα¹⁶. Ενώ, κριτήριο για τον προσδιορισμό της έννοιας δεν μπορεί να αποτελέσει κανένας προϋπάρχων εξωσυνταγματικός κώδικας ηθικών αξιών όπως π.χ. οι περί ηθικής αντιλήψεις της εκκλησίας ή οι σχετικές διδασκαλίες της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης¹⁷

Ωστόσο, αν σε ορισμένες επαγγελματικές τάξεις, π.χ. επιστημονικές, κρατούν αντιλήψεις για την ηθική αυστηρότερες από τη γενική έννοια και την κατά μέσο όρο τέτοια, τότε ως κριτήριο των χρηστών ηθών ορισμένου τέτοιου κλάδου και σε ζητήματα που αφορούν αυτόν, ενδείκνυται η εφαρμογή του ανωτέρου μέτρου ανταποκρινόμενου στις λεπτότερες αυτές αντιλήψεις¹⁸. Το περιεχόμενο των χρηστών ηθών, ως κανόνων δικαίου, προσδιορίζεται με τη βοήθεια των διδαγμάτων της κοινής πείρας. Σύμφωνα με τα παραπάνω, η έννοια των χρηστών ηθών αποτελείται από δύο στοιχεία, ένα ηθικό και ένα κοινωνιολογικό, καθώς οι κανόνες που τα συνθέτουν είναι ηθικοί, αλλά παράλληλα πρέπει να αναγνωρίζονται από τις κατά το χρόνο κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις. Η σύνδεση των χρηστών ηθών με τις κοινωνικές αντιλήψεις καθιστά μεν την έννοια τους μεταβλητή και ρευστή, χωρίς ωστόσο να φθάνει μέχρι το σημείο να αποσυνδέει την έννοια των χρηστών ηθών από το πρωταρχικό ηθικό στοιχείο, έτσι ώστε ορισμένοι θεμελιώδεις ηθικοί κανόνες να μην μπορούν να αποδυναμωθούν¹⁹.

Σε κάθε περίπτωση η επίκληση των χρηστών ηθών δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως πρόσχημα για την άνωθεν επιβολή συγκεκριμένων προτύπων

¹⁶ Βλ. απόφαση Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας, 10-5-1957, (« homosexualitätsurteil »), BVerfGE 6, 389 (434) : « ...οπωσδήποτε υπάρχουν δυσκολίες για τη διαπίστωση της ισχύος ενός ηθικού νόμου. Το προσωπικό ηθικό συναίσθημα του δικαστή δεν έχει εν προκειμένω αποφασιστική σημασία· επίσης δεν μπορεί να επαρκρή η αντίληψη επιμέρους τμημάτων του λαού ».

¹⁷ Χρυσόγονος Κώστας Χ., «Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα», 2η έκδοση, 2002, σελ. 171 _ Contra Α. Ράικος, « Συνταγματικό Δίκαιο, θεμελιώδη δικαιώματα », 2ος Τόμος, 2η Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002, σελ. 409

¹⁸ Βλ. Γιαννόπουλο, Γενικές Αρχές, άρθρο 178.

¹⁹ Καρακώστας Ιωάννης, «Αστικός Κώδικας, Ερμηνεία-Σχόλια - Νομολογία», τόμ. Β', 2005, σελ. 259-260.

συμπεριφοράς που οδηγούν στην ισοπέδωση της προσωπικότητας καθενός ατόμου²⁰.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να προσεχτεί και η εννοιολογική διαφορά της κατάχρησης δικαιώματος η οποία συντρέχει όταν δεν παραβιάζεται το ίδιο το γράμμα μιας διάταξης αλλά προφανώς το πνεύμα του Συντάγματος. Αυτό συμβαίνει όταν δεν παραβιάζεται μεν καμία ρητή διάταξη, αλλά η άσκηση του δικαιώματος δεν είναι ανεκτή από την έννομη τάξη καθώς αντιστρατεύεται τον σκοπό του συγκεκριμένου δικαιώματος²¹. Έτσι δεν πρέπει να ταυτίζεται με κανέναν εκ του νόμου περιορισμό (ή οριοθέτηση) των συνταγματικών δικαιωμάτων, δηλαδή την παραβίαση του Συντάγματος, των χρηστών ηθών και την προσβολή των δικαιωμάτων των άλλων²².

II. Τα χρηστά ήθη στο ισχύον Σύνταγμα

Μνεία των χρηστών ηθών γίνεται στο Σύνταγμά μας στη διάταξη του αρ. 5 παρ. 1 *«Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη»*, στη διάταξη του αρ. 13 παρ. 2 εδ. β' *«Η άσκηση της λατρείας δεν επιτρέπεται να προσβάλλει τη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη»* και σε αυτή του άρθρου 93 παρ. 2 *«Οι συνεδριάσεις κάθε δικαστηρίου είναι δημόσιες, εκτός αν το δικαστήριο κρίνει με απόφασή του ότι η δημοσιότητα πρόκειται να είναι επιβλαβής στα χρηστά ήθη»*.

Ο όρος «χρηστά ήθη» (*boni mores*) προτιμήθηκε εκείνου του αντίστοιχου Γερμανικού προτύπου, που χρησιμοποιούσε αρχικά το Κυβερνητικό

²⁰ Χρυσόγονος Κώστας Χ., όπ. παρ. πιο πάνω, σελ. 171

²¹ Δαγτόγλου Π. Δ., «Κατάχρηση ατομικών δικαιωμάτων», ΝοΒ, τόμ. 38, 1990, σελ. 226

²² Βλ. διάταξη του αρ. 5§1 του Συντάγματος.

Σχέδιο Συντάγματος, ως δοκιμότερος, γιατί είναι λιγότερο αόριστος από τον όρο « ηθικός νόμος »²³.

Πέραν του Συντάγματος, ο όρος, είναι βέβαια καθιέρωμένος σε όλο το φάσμα της νομικής επιστήμης και αναφέρεται ευρέως στο αστικό και το ποινικό δίκαιο²⁴. Ωστόσο, η ταύτιση αυτή της έννοιας του ηθικού νόμου με τις εν λόγω κλασικές έννοιες του αστικού δικαίου έχει αποκρουσθεί από άλλους ερμηνευτές του Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης²⁵

1. Η διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1

Οι διατάξεις του άρθρου 5 και κυρίως η διάταξη της πρώτης παραγράφου ανήκουν στα θεμέλια του συνταγματικοπολιτικού συστήματος. Ελευθερία και ισότητα αποτελούν τους δυο βασικούς συνταγματικούς προσδιορισμούς της ανθρώπινης αξίας²⁶. Η διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 καλύπτει όλες τις εκδηλώσεις της ανθρώπινης προσωπικότητας πέρα από τις μερικότερες εκφάνσεις που κατοχυρώνουν οι μερικότερες διατάξεις. Η σημασία της είναι πρωτεύουσα και όχι επικουρική, όπως υποστηρίζεται εν πολλοίς στη θεωρία²⁷.

²³ Την αντικατάσταση του όρου πρότεινε ο βουλευτής Γ. Α. Μαγκάκης με την ακόλουθη αιτιολογία : « Η έκφραση ο « ηθικός νόμος » είναι ασφαλώς πολύ ωραία, αλλά φοβούμαι ότι θα μας δημιουργήσει ενδεχομένως προβλήματα. Γιατί ο ηθικός νόμος, ας γνωρίζετε καλύτερα από μενα, είναι φαινόμενο και της ηθικής αυτονομίας του ανθρώπου. Είναι υποκειμενικός και επομένως κάποιος μπορεί να επικαλεσθή κάποια ώρα τον ιδικό του ηθικό νόμο. Και θα είναι πράγματι ο δικός του ηθικός νόμος. Επομένως εδώ θέλουμε να πουμε κάτι άλλο, εδώ εννοούμε τον κοινωνικό ηθικό νόμο, που στην γλώσσα μας αποδίδεται με τον όρο « χρηστά ήθη » και χρησιμοποιείται άλλωστε και παραπάνω στο άρθρο 4. Θα επρότεινα λοιπόν και για την ακριβολογία αλλά και για την προληψη τυχόν προβλημάτων, να αντικατασταθούν οι λέξεις « τον ηθικόν νόμον » με τις λέξεις « τα χρηστά ήθη ». Βλ. Πρακτικά των Συνεδριάσεων των Υποεπιτροπών κλπ. σελ. 418.

²⁴ Άρθρα 33, 150, 178, 179, 281, 730, 919, 1375, 1782 και 1860 του Α.Κ. , άρθρο 308 παρ. 2 του Π.Κ.

²⁵ Ράικος Αθανάσιος, «Θεμελιώδη δικαιώματα», τόμος Β', 2η έκδοση, 2002, σελ. 407_ Maunz/Durig/Herzog, GG, άρθρο 2, σελ. 17, αριθ. Περιθ. 16

²⁶ Δημητρόπουλος Ανδρέας, «Συνταγματικά δικαιώματα», Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος Γ' – Τεύχ. I-III, Β' Έκδοση, Εκδ. Σάκκουλα, 2008, σελ. 337

²⁷ Contra Δαγτόγλου Π. Δ., Ατομικά Δικαιώματα, τόμ. Β', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2005, σελ. 1331

Το άρθρο 5 παρ. 1 κατοχυρώνει το δικαίωμα του καθενός να αναπτύσσεται ως άνθρωπος²⁸, αποτελεί γνήσιο και πλήρους ισχύος ατομικό δικαίωμα και όχι απλώς μια γενική αρχή· αναπτύσσει με αυτή την έννοια πλήρη νομική δύναμη. Αποτελείται από την υλική (corpus) και την πνευματική (animus) ελευθερία. Η πρώτη αφορά στο σύνολο των υλικών ενεργειών ενός ανθρώπου, όπως στην ελευθερία της κίνησης και η δεύτερη στο σύνολο της πνευματικής του δράσης και υπόστασης, όπως είναι η ελευθερία της σκέψης²⁹.

Το δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας αναγνωρίζεται υπο τις επιφυλάξεις της μη προσβολής των δικαιωμάτων των άλλων, της παραβίασης του Συντάγματος και των χρηστών ηθών³⁰. Η άσκηση του δικαιώματος της ανάπτυξης της προσωπικότητας είναι ελεύθερη, αλλά η ελευθερία αυτή δεν επιτρέπει συμπεριφορές που είναι αντίθετες στα χρηστά ήθη. Η κατά τόπο, χρόνο και τρόπο άσκηση της από την προσωπικότητα απορρέουσας εξουσίας πρέπει να είναι σύμφωνη προς τις αντιλήψεις και πεποιθήσεις του μέσου τίμιου κοινωνικού ανθρώπου³¹.

Στην ελληνική θεωρία υποστηρίζονται διάφορες απόψεις για το αν επιβάλλεται νομοθετική παρέμβαση για τον περιορισμό του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας (και της ελευθερίας εν γένει). Από τη μια υπάρχει εκείνη που υποστηρίζει πως η ρήτρα των χρηστών ηθών αποτελεί εδώ επιφύλαξη νόμου³² και από την άλλη εκείνη που δέχεται την άμεση εφαρμογή της ρήτρας και χωρίς να υπάρχει σχετικός νόμος η οποία οδηγεί στην

²⁸ Δαγτόγλου Π. Δ., Ατομικά Δικαιώματα, τόμ. Β', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2005, σελ. 1333 _ Δημητρόπουλος Ανδρέας, «Συνταγματικά δικαιώματα», Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου, Γενικό μέρος, Τόμος Γ' – Τεύχ. I-III, Β' Έκδοση, Εκδ. Σάκκουλα, 2008, σελ. 341

²⁹ Δημητρόπουλος Ανδρέας, «Συνταγματικά δικαιώματα», Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος Γ' – Τεύχ. I-III, Β' Έκδοση, Εκδ. Σάκκουλα, 2008, σελ. 349

²⁹ Παντελής Αντώνης, « Ζητήματα Συνταγματικών Επιφυλάξεων », Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1984, σελ. 180

³¹ Δημητρόπουλος Ανδρέας, «Συνταγματικά δικαιώματα», Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου, Γενικό μέρος, Τόμος Γ' – Τεύχ. I-III, Β' Έκδοση, Εκδ. Σάκκουλα, 2008, σελ. 364

³² βλ. Δαγτόγλου Π. Δ., Ατομικά Δικαιώματα, τόμ. Β', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2005, σελ. 1339

αποδοχή πως είναι δυνατό να τεθούν περιορισμοί ακόμη και με διοικητικές πράξεις εφόσον συγκεκριμένη άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας αντίκειται στα χρηστά ήθη³³.

Σε κάθε περίπτωση, όμως, η επίκληση των «χρηστών ηθών» δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως πρόσχημα για την άνωθεν επιβολή προτύπων κοινωνικής συμπεριφοράς που οδηγούν στην ισοπέδωση της προσωπικότητας καθενός ατόμου. Έτσι, οι οσοδήποτε αποκλίνουσες συμπεριφορές, εφόσον παραμένουν στην ιδιωτική-ατομική σφαίρα και δεν προσλαμβάνουν οποιαδήποτε ευρύτερη, δημόσια σημασία δεν μπορούν καταρχήν να αξιολογηθούν υπό το πρίσμα των «χρηστών ηθών», ούτε βέβαια να αποτελέσουν αντικείμενο νομοθετικών περιορισμών πάνω σε αυτή τη βάση. Στο πλαίσιο επομένως αυτό θα μπορούσε να γίνει λόγος για ένα «δικαίωμα στη διαφορετικότητα»³⁴.

2. Η διάταξη του άρθρου 13 παρ. 2

Στο πρώτο εδάφιο της παρ. 2 του άρθρου 13 καθιερώνεται η συνταγματική αρχή της ελευθερίας της θρησκείας. Στην αντικειμενική διάσταση της νομικής προστασίας της θρησκείας υπάγεται η αρχή της ανεξιθρησκείας. Σύμφωνα με την αρχή αυτήν κάθε γνωστή θρησκεία είναι ελεύθερη. Αυτό σημαίνει πως ελεύθερη είναι η διδασκαλία, δηλαδή η κυκλοφορία των θρησκευτικών δογμάτων με οποιοδήποτε μέσο, καθώς και η λατρεία, δηλαδή η λατρεία εν γένει του θρησκευτικού δόγματος, η ύπαρξη εκκλησιών και τόπων λατρείας και η οργάνωση των πιστών σε αυτές. Στην υποκειμενική της διάσταση καθιερώνει το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας που απορρέει ακριβώς από την αρχή της ανεξιθρησκείας. Το άρθρο 13 παρ. 1 κατοχυρώνει το αντίστοιχο ατομικό δικαίωμα. Το περιεχόμενο του δικαιώματος περιλαμβάνει αφενός τη λατρεία, η οποία αποτελεί το *corpus* του δικαιώματος και αφετέρου το δόγμα που αποτελεί το *animus*.

³³ βλ. Παντελής Αντώνης, « Ζητήματα Συνταγματικών Επιφυλάξεων », Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1984, σελ. 181

³⁴ Χρυσόγονος Κώστας Χ., «Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα», 2η έκδοση, 2002, σελ. 169-170

Στο δεύτερο εδάφιο της παρ. 2 ο συντακτικός νομοθέτης προχωρεί σε οριοθέτηση του corpus του δικαιώματος, δηλαδή της λατρείας. Σύμφωνα με αυτήν η άσκηση της λατρείας δεν επιτρέπεται να προσβάλλει τη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη. Ως άσκηση εδώ νοείται κάθε υλική δράση των πιστών με την οποία εκδηλώνεται η πίστη τους προς συγκεκριμένο θρησκευτικό δόγμα³⁵. Αυτό συνεπάγεται πως ορισμένες εκφάνσεις της άσκησης της λατρείας των πιστών τίθενται εκτός πλαισίου των ορίων της συνταγματικής προστασίας του δικαιώματος αν δεν είναι σύμφωνες με τη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη, που εδώ μας ενδιαφέρουν πιο συγκεκριμένα, όπως αυτά εκδηλώνονται κατα τους γενικούς όρους που έχουμε αναφέρει ανωτέρω σε κάποιο συγκεκριμένο τόπο και χρόνο και επομένως δεν μπορούν να είναι αποδεκτές από την έννομη τάξη. Το ποιά είναι η δημόσια τάξη και τα χρηστά ήθη σε ένα δεδομένο χρονικό σημείο καθορίζουν, κατα μία άποψη, οι ισχύοντες (ποινικοί) κανόνες μέσα στα πλαίσια του Συντάγματος. Έτσι, επί παραδείγματι, η λατρεία που συμπεριλαμβάνει την λήψη ναρκωτικών ή οδηγεί στην ομαδική αυτοκτονία ή αποξενώνει πλήρως τον οπαδό από την ποικογένεια του ή επιφέρει τον βαθμιαίο και συστηματικό σφετερισμό της περιουσίας του υπόκειται στην απαγόρευση του άρθρου 13 παρ. 2 εδ. 2³⁶.

3. Η διάταξη του άρθρου 93 παρ. 2

Η κατοχύρωση της εμπιστοσύνης των πολιτών στην αμερόληπτη απονομή της δικαιοσύνης από τα δικαστήρια αποτέλεσε τον βασικό λόγο για την εισαγωγή της αρχής της δημοσιότητας³⁷. Η διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 93 θεσπίζει την αρχή της δημοσιότητας των συνεδριάσεων κάθε δικαστηρίου. Αυτό σημαίνει πως παρέχεται η δυνατότητα σε κάθε πολίτη να παρακολουθήσει από

³⁵ Δημητρόπουλος Ανδρέας, «Συνταγματικά δικαιώματα», Γενικό μέρος, Τόμος Γ' – Τεύχ. I-III, Β' Έκδοση, Εκδ. Σάκκουλα, 2008, σελ. 640-648

³⁶ Δαγτόγλου Π. Δ., Ατομικά Δικαιώματα, τόμ. Α', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2005, σελ. 480

³⁷ Καρράς Αργύρης, «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», 2 έκδοση, , Εκδ. Αντ. Ν Σάκκουλα, 1998, Αθήνα-Κομοτηνή σελ. 580

κοντά και με τις δικές του αισθήσεις την εξέλιξη της διαδικασίας³⁸. Η δημοσιότητα των συνεδριάσεων τίθεται εδώ υπο την επιφύλαξη των χρηστών ηθών και της προστασίας της ιδιωτικής ζωής των διαδίκων. Για την διαδικασία στα ποινικά δικαστήρια οι προϋποθέσεις διεξαγωγής της συνεδρίασης δίχως δημοσιότητα προβλέπονται στις διατάξεις του άρθρου 330 του Κ.Π.Δ. Έτσι, ο δικαστής και μόνο μπορεί να διατάξει τη διεξαγωγή της συζητήσεως ή ενός μέρους της «κεκλεισμένων των θυρών», δηλαδή χωρίς δημοσιότητα και να απομακρύνει για το λόγο αυτό τους ακροατές, όταν η δημόσια συζήτηση πρόκειται να είναι επιβλαβής στα χρηστά ήθη ή συντρέχουν ειδικοί λόγοι για την προστασία του ιδιωτικού ή οικογενειακού βίου των διαδίκων, αφού πρώτα το δικαστήριο εκδόσει αιτιολογημένη, την οποία απαγγέλλει σε δημόσια συνεδρίαση³⁹. Αντίστοιχα ρυθμίζονται και για τα πολιτικά δικαστήρια στην διάταξη του άρθρου 114 του Κ.Πολ.Δ.

Γ. ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ

Κάθε ατομικό δικαίωμα έχει ορισμένο και επομένως, κατά λογική ανάγκη, περιορισμένο περιεχόμενο. Επιπλέον, κατά τον Π. Δ. Δαγτόγλου, κάθε δικαίωμα περιορίζεται από την πρακτική ανάγκη συνυπάρξεως και συντονισμού των διάφορων προστατευόμενων έννομων αγαθών και των φορέων τους⁴⁰.

Άλλωστε τα συνταγματικά δικαιώματα προβλέπονται από δικαιοϋκούς κανόνες, οι οποίοι αναπόφευκτα καθορίζουν για το καθένα από αυτά ένα ευρύτερο ή στενότερο ρυθμιστικό περιεχόμενο (πεδίο αναφοράς) καθώς και σε

³⁸ Ανδρουλάκης Ν. Κ. , « Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης », 3η έκδοση, Εκδόσεις Δίκαιο & Οικονομία Π. Ν. Σάκκουλας, 2007, σελ. 157

³⁹ Καρράς Αργύρης, « Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο » , 2 έκδοση, , Εκδ. Αντ. Ν Σάκκουλα, 1998, Αθήνα-Κομοτηνή σελ. 582-583

⁴⁰ Δαγτόγλου Π. Δ., Ατομικά Δικαιώματα, τόμ. Α΄, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2005, σελ. 136

ποιά έκταση κατοχυρώνεται το σχετικό δικαίωμα (πεδίο προστασίας)⁴¹.

Επιπρόσθετα, αφού τα ατομικά δικαιώματα είναι νομικά δικαιώματα, κατοχυρωμένα απο το Σύνταγμα, μόνο το ίδιο το Σύνταγμα μπορεί να προβλέψει τον περιορισμό τους. Έτσι δεν είναι δυνατό να υπάρξουν αξωσυνταγματικοί περιορισμοί αναφερόμενοι σε υπέρτατα αγαθά ή ιδέες ή επιβεβλημένες περιστάσεις και ύψιστα συμφέροντα. Όταν το Σύνταγμα θέλει να περιορίσει ατομικά δικαιώματα το αναφέρει ρητώς⁴².

I. ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΕΙΣ

Οριοθέτηση είναι ο με διατάξεις δικαίου στο πλαίσιο της γενικής σχέσης πραγματοποιούμενος καθορισμός το γενικού περιεχομένου, ο προσδιορισμός των ορίων άσκησης του δικαιώματος.

Από οντολογική άποψη η οριοθέτηση, αφενός, αποτελεί τμήμα του δικαιώματος, ανήκει στη δομή του, αποτελεί την « οροφή », το εξωτερικό του σύνορο. Με αυτή την έννοια κάθε θεμελιώδες δικαίωμα δεν είναι γενικό και απεριόριστο αλλά, αντίθετα, έχει περιεχόμενο ορισμένο, συγκεκριμένο και οριοθετούμενο. Δεν είναι « ανοικτό προς τα επάνω », αλλά έχει οροφή. Έτσι, οι οριοθετήσεις απαρτίζουν τον « εξωτερικό φλοιό », αποτελούν το εξωτερικό σύνορο του συνταγματικού δικαιώματος, ενώ το εσωτερικό του σύνορο αποτελεί ο λεγόμενος « πυρήνας » του δικαιώματος. Αφετέρου αποτελεί νομική ρύθμιση. Ο « όρος » οριοθέτηση αναφέρεται σε κανόνες δικαίου, σε νομικές ρυθμίσεις. Οριοθέτηση είναι η με γενική ρύθμιση θέσπιση ορίων δράσης των θεμελιωδών, συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων, ως εκ τούτου, ο προσδιορισμός του περιεχομένου και τα όρια της άσκησής τους θέτει ο συντακτικός νομοθέτης με συνταγματικές διατάξεις.

⁴¹ Χρυσόγονος Κώστας Γ., «Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002, Αθήνα-Κομοτηνη, σελ. 65

⁴² Δαγτόγλου Π. Δ., Ατομικά Δικαιώματα, τόμ. Α', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2005, σελ. 137

Από ουσιαστική άποψη η οριοθέτηση αναφέρεται στην άσκηση, είναι οριοθέτηση άσκησης. μαζί με τον εννοιολογικό προσδιορισμό ανάγεται στο περιεχόμενο του δικαιώματος. Υπό την έννοια αυτή προσδιορίζει τα όρια άσκησης του δικαιώματος ενώ ο εννοιολογικός προσδιορισμός το είδος της παρεχόμενης με το δικαίωμα εξουσίας. Η οριοθέτηση άσκησης προϋποθέτει την κτήση του δικαιώματος και αποτελεί «νομικό οδηγό» της χρήσης, της απόλαυσης του δικαιώματος, που έχει ήδη κτηθεί.

Οριοθετήσεις πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της γενικής σχέσης. Σχηματίζουν το γενικό περιεχόμενο του δικαιώματος, δηλαδή το μέγιστο δυνατό περιεχόμενο στο πλαίσιο της γενικής σχέσης και αποτελούν κανόνες δικαίου οι οποίοι καθορίζουν τα άκρα όρια της νόμιμης άσκησης. Η οριοθέτηση, σε αντίθεση προς τον πυρήνα, που καθορίζει το ελάχιστο περιεχόμενο, προσδιορίζει το μέγιστο, αποτελεί έτσι μαξιμαλιστικό προσδιορισμό. Δεν συνιατά περιορισμό του δικαιώματος διότι δεν περιέχει περιορισμούς. Η οριοθέτηση προηγείται, αναγκαία, του περιορισμού η οποία αποτελεί, άλλωστε, βάση του. Αφού λοιπόν χαράσει την περιφέρεια του γενικού περιεχομένου του δικαιώματος δεν είναι ορθο να υπολαμβάνεται ως «περιορισμός», αλλά ως «προσδιορισμός», οριοθέτηση, συγκεκριμενοποίηση του δικαιώματος.

Από λειτουργική άποψη η οριοθέτηση θέτει νομικά όρια στην άσκηση των συνταγματικών δικαιωμάτων και διαχωρίζει τις περιοχές της επιτρεπόμενης και απαγορευμένης άσκησης. Διακρίνει δύο ειδών συμπεριφορές, την επιδοκιμαζόμενη και την αποδοκιμαζόμενη, ενώ απαγορεύει την υπέρβαση των ορίων της άσκησης. Η οριοθέτηση συνεπάγεται «απαγόρευση» και άρα συνεπάγεται κατά κανόνα υποχρέωση του φορέα προς παράλειψη (δηλαδή αρνητική πράξη), σε αντίθεση με τον περιορισμό που έχει την μορφή υποχρέωσης σε πράξη ή υποχρέωσης προς ανοχή (άρα έχει θετικό περιεχόμενο). Έτσι, εφόσον ο φορέας υπερβεί τα νομικά επιτρεπτά όρια της άσκησης, δεν βρίσκεται πλέον εντός του πλαισίου της γενικής οριοθετημένης σχέσης αλλά στο πεδίο κάποιας άλλης ειδικής κυριαρχικής σχέσης.

Από αξιολογική-δεοντολογική άποψη επιτελεί μια γενικότερη οριοθετική λειτουργία που διακρίνεται στην εσωτερική και την εξωτερική. Η πρώτη

στρέφεται προς τα μέσα, προς το εσωτερικό του κύκλου, προς τον φορέα του δικαιώματος. Το δικαίωμα, με αυτήν την έννοια, παρέχει στον φορέα του δυνατότητα ενέργειας και δράσης με την οποία καλείται ο δικαιούχος να πραγματοποιήσει τη νόμιμη άσκησή του, να υλοποιήσει το δικαίωμα. Έτσι εξασφαλίζει στο δικαιούχο ένα κύκλο δράσης και ταυτόχρονα θέτει το όριο το οποίο δεν επιτρέπεται να υπερβεί. Η δεύτερη αναφέρεται στους άλλους φορείς αλλά και στον ίδιο τον φορέα. Καθώς η παρεχόμενη εξουσία δεν είναι απεριόριστη αλλά οριοθετείται από την περιφέρεια του κύκλου, το άτομο είναι ελεύθερο να δράσει μέσα σ' αυτά τα όρια αλλά να μην τα υπερβεί. Ο δικαιούχος εξασφαλίζεται από εισβολές, αλλά εμποδίζεται να εισβάλλει και ο ίδιος.

Γενικές οριοθετήσεις προβλέπονται στο άρθρο 5 παρ. 1 και στο άρθρο 25 του Συντάγματος: α) τα δικαιώματα των άλλων, β) το Σύνταγμα, γ) τα χρηστά ήθη, δ) η απαγόρευση καταχρηστικής άσκησης και ε) η κοινωνική οριοθέτηση. Από τη συστηματική ερμηνεία των άρθρων 25 και 5 παρ. 1 προκύπτει ότι ο συντακτικός νομοθέτης θέτει τρεις επάλληλες και σε ένα βαθμό αλληλοκαλυπτόμενες βασικές αρχές της συνολικής έννομης τάξης, τρεις βασικές οριοθετικές ρήτρες, την ρήτρα της νομιμότητας, την ρήτρα της κοινωνικότητας και την ρήτρα της χρηστότητας⁴³.

Σύμφωνα με την αρχή της συνταγματικής νομιμότητας η οποία αποτελεί γενική συνταγματική αρχή που εφαρμόζεται σε όλη την έννομη τάξη (και που απορρέει από την αντίστοιχη ρήτρα), η γενικότερη δράση (άρα η κάθε ανθρώπινη δράση) όλων των κοινωνιών του δικαίου, ιδιωτών και κρατικών οργάνων, πρέπει να είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα και με τους σύμφωνους προς αυτό νόμους.

Από την ρήτρα της κοινωνικότητας καθιερώνεται η αντίστοιχη αρχή, η οποία έχει διπλή διάσταση. Από τη μία αναφέρεται προς ένα έκαστο με τα «δικαιώματα των άλλων» στο άρθρο 5 παρ. 1 και από την άλλη προς το

⁴³ Δημητρόπουλος Ανδρέας, «Συνταγματικά δικαιώματα», Γενικό μέρος, Τόμος Γ' – Τεύχ. I-III, Β' Έκδοση, Εκδ. Σάκκουλα, 2008, σελ. 155-160

κοινωνικό σύνολο με την προάσπιση του γενικού συμφέροντος στο άρθρο 25 παρ. 1 και στο άρθρο 106 παρ. 2⁴⁴.

Όσον αφορά στη γενικότερη ρήτρα της χρηστότητας, σ'αυτήν περιλαμβάνονται ο σεβασμός των χρηστών ηθών, η τήρηση της καλής πίστης και η απαγόρευση κατάχρησης. Πιο κάτω θα αναλύσουμε την προβληματική που επικρατεί στη θεωρία σχετικά με τη ρήτρα που στην παρούσα εργασία εξετάζουμε, την ρήτρα των χρηστών ηθών, ως γενική οριοθέτηση⁴⁵.

II. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ

Περιορισμός (με την ευρύτερη του όρου έννοια) είναι η κάθε προκαλούμενη με ανθρώπινη ενέργεια συρρίκνωση του νόμιμου γενικού περιεχομένου του δικαιώματος, δηλαδή της κτήσης ή της άσκησης. Στη θεωρία καθώς και τη νομολογία υπάρχει μια συγκεχυμένη αντίληψη για την έννοια του περιορισμού⁴⁶.

Έτσι, σύμφωνα με άλλο ορισμό περιορισμός θεμελιώδους δικαιώματος είναι « κάθε πολιτειακή πράξη η οποία απαγορεύει ή εμποδίζει ή περιορίζει την πραγμάτωση της ελευθερίας που εμπίπτει στο συνταγματικά καθορισμένο πεδίο προστασίας »⁴⁷.

Ο περιορισμός διακρίνεται σε απλό περιορισμό (δηλαδή επιτρεπόμενο) που αποτελεί επιτρεπόμενη από το δίκαιο και με ενέργεια κρατικού οργάνου ή

⁴⁴ Contra Δαγτόγλου Π. Δ., Ατομικά Δικαιώματα, τόμ. Α', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2005, σελ. 152, ο οποίος θεωρεί εσφαλμένη τη διπλή θεμελίωση του κοινωνικού περιορισμού (οριοθέτησης) καθώς η διάταξη του άρθρου 25 εισάγει γενικό κοινωνικό περιορισμό των ατομικών δικαιωμάτων με αυτοτελές νομικό περιεχόμενο.

⁴⁵ όπ. πάρ. σελ. 162-171

⁴⁶ όπ. παρ. Σελ. 184 _ Είναι κρίσιμο να τονιστεί πως η παραδοσιακή θεωρία χρησιμοποιεί τον όρο « περιορισμός » ευρύτατα, περιλαμβάνοντας σ'αυτόν και την οριοθέτηση. Απαραίτητος είναι ο ακριβής προσδιορισμός της νομικής έννοιας του « περιορισμού », με συγκεκριμένο νομικό περιεχόμενο.

⁴⁷ Τσάτσος Δημήτριος, «Συνταγματικό Δίκαιο, τομ. Γ', Θεμελιώδη Δικαιώματα I, Γενικό Μέρος», εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 1988, σελ. 233-234

ιδιώτη προκαλούμενη συρρίκνωση του γενικού περιεχομένου του δικαιώματος κατά την εφαρμογή του στο πλαίσιο ειδικής σχέσης και απαγορευμένο, ο οποίος αποτελεί απαγορευμένη προσβολή συνταγματικού δικαιώματος και, κατά κυριολεξία υπο νομική έννοια, όχι περιορισμό.

Οι συνταγματικά επιτρεπόμενοι περιορισμοί (απλοί) είναι αιτιώδεις, δηλαδή περιορισμοί επιβαλλόμενοι από την αιτιώδη συνάφεια, την φυσική σχέση δικαιώματος και θεσμού. Αντίθετα οι απαγορευμένοι περιορισμοί είναι αναιτιώδεις, δηλαδή περιορισμοί μη επιβαλλόμενοι από τη φυσική σχέση δικαιώματος και θεσμού. Το άν είναι, λοιπόν, ένας περιορισμός αιτιώδης ή αναιτιώδης, εξαρτάται από την φυσική σχέση δικαιώματος και θεσμού. Η επιβολή απλών περιορισμών είναι επιτρεπτή μόνο κατά το μέτρο που επιβάλλει η αιτιώδης συνάφεια. Έτσι, επιτρέπονται οι αιτιώδεις και απαγορεύονται οι αναιτιώδεις περιορισμοί⁴⁸.

Από την αρχή του αιτιώδους των περιορισμών και της βασικής ισχύος των συνταγματικών δικαιωμάτων προκύπτει και η απαγόρευση επιβολής περιορισμών στη γενική σχέση. Η γενική σχέση πρέπει να είναι ανυποχώρητη ώστε να προστατεύεται αποτελεσματικά η ελευθερία του ανθρώπου.

Περιορισμοί, επομένως, είναι δυνατοί μόνο στο πλαίσιο των ειδικών σχέσεων. Κατά συνέπεια, κάθε επιφύλαξη υπέρ του νόμου αναφέρεται στην επιβολή περιορισμών μόνο στις ειδικές σχέσεις και όχι στη γενική⁴⁹.

Δ. ΤΑ ΧΡΗΣΤΑ ΗΘΗ ΩΣ ΓΕΝΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ (ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ - ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ)

Το κρίσιμο ερώτημα που ανακύπτει από την μέχρι τώρα ανάλυση είναι το

⁴⁸ Δημητρόπουλος Ανδρέας, «Συνταγματικά δικαιώματα», Γενικό μέρος, Τόμος Γ' – Τεύχ. Ι-ΙΙΙ, Β' Έκδοση, Εκδ. Σάκκουλα, 2008, σελ. 188-192

⁴⁹ όπ. παρ. σελ. 200-202

κατά πόσο οι οριοθετικές ρήτρες του θεμελιώδους δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, της διάταξης του άρθρου 5 παρ. 1, της νομιμότητας, των δικαιωμάτων των άλλων και της χρηστότητας, σε συνδυασμό με το γενικό περιεχόμενο του δικαιώματος, ισχύουν και αποτελούν οριοθέτηση όχι μόνο για το συγκεκριμένο, αλλά για όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα. Το ερώτημα προβάλλει πιο έντονο –όπως και η αμφισβήτηση- κυρίως για τα χρηστά ήθη, αφού θεωρείται αυτονόητη η γενική ισχύς για τις δύο πρώτες οριοθετήσεις⁵⁰. Στην θεωρία υποστηρίζονται και οι δύο απόψεις.

Κατά την θεωρία που ανάγνωρίζει τα χρηστά ήθη ως γενική οριοθετική ρήτρα, αυτά εφαρμόζονται σε κάθε περίπτωση και συντρέχουν με τις ειδικές ρυθμίσεις και ασφαλώς δεν αποκλείονται από αυτές. Η άποψη αυτή απαιτεί, επομένως, την μορφοποίηση του περιεχομένου και την άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων σύμφωνα με τα χρηστά ήθη, ενώ συνάδει και με την γενικότερη “ηθικοποίηση του δικαίου”.

Την πιο πάνω θεωρητική άποψη διατυπώνει και ο Μάνεσης ο οποίος αναφέρει ότι “ με τη διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 ο νομοθέτης προβαίνει σε μια γενική οριοθέτηση των ατομικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων θέτοντας ως πλαίσια τους τα δικαιώματα των άλλων, το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη”. Ο ίδιος, άλλωστε, σε άλλο σημείο του, θεωρεί πως “η ελευθερία των άλλων αποτελεί προϋπόθεση και όριο για την ελευθερία του καθενός”⁵¹.

Στη σύγχρονη εποχή τα χρηστά ήθη αφορούν όλο το πλέγμα των διανθρώπινων σχέσεων και μπορεί με βεβαιότητα να υποστηριχθεί, ότι κάθε προσβολή της ανθρώπινης αξίας και των συνταγματικών δικαιωμάτων που την εξειδικεύουν, έρχεται σε αντίθεση προς τα χρηστά ήθη⁵².

Επιπλέον, δεν θεσπίζεται ένα αυτοτελές διακαίωμα αλλά, μια γενική κατευθυντήρια αρχή για το νομοθέτη και ένας ερμηνευτικός κανόνας για τη

⁵⁰ όπ. παρ. σελ. 171

⁵¹ Μάνεσης Αριστοτέλης Ι, «Συνταγματικά Δικαιώματα, α΄ Ατομικές Ελευθερίες», Πανεπιστημιακές παραδόσεις, δ΄ έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1982, σελ. 115, 64

⁵² όπ. παρ. σελ. 172

διοίκηση και τα δικαστήρια επικουρικής σημασίας⁵³. Συγχρόνως προορισμός του γενικού δικαιώματος ελευθερίας είναι να παρέχει προστασία στην ατομική ελευθερία όταν αυτή εκδηλώνεται με τρόπους που δεν υπάγονται στα άλλα ατομικά δικαιώματα, όμως δεν πρόκειται για άθροισμα των επί μέρους ατομικών ελευθεριών, αλλά για χαρακτήρα γνήσια επικουρικό.

Το γενικό δικαίωμα της ελευθερίας έχει πρακτική συνέπεια ότι αν μια συγκεκριμένη προσβολή από την κρατική εξουσία της αξίας του ανθρώπου δεν αντίκειται σε κανένα από τα επί μέρους ατομικά δικαιώματα του κλασικού καταλόγου, αυτή η περίπτωση θα καλύπτεται από τη γενική ρήτρα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας. Έτσι δεν υπάρχουν ποτέ κενά στην προστασία της ανθρώπινης ελευθερίας, όπως και αν αυτή εκδηλώνεται. Η συνταγματική προστασία υπάρχει πάντοτε γιατί η ατομική ελευθερία είναι καθ' εαυτήν ενιαία και αδιαίρετη, ενώ τα επί μέρους ατομικά δικαιώματα είναι μόνο μορφές εμφανίσεώς της⁵⁴.

Έτσι, από την μια πλευρά υπάρχει η θεωρία της ειδικής εφαρμογής η οποία υποστηρίζει πως αποκλείεται οποιαδήποτε εφαρμογή περιορισμού (ή οριοθέτησης) στα υπόλοιπα συνταγματικά δικαιώματα λόγω της αναμφίβολης σχέσης ως γενικής προς τις άλλες ειδικές διατάξεις. Σε διαφορετική περίπτωση, κατά τον Ράικο, με την εφαρμογή της επιφύλαξης των χρηστών ηθών σχετικοποιούνται ατομικά δικαιώματα, των οποίων η σχετικοποίηση δεν ήταν στις προθέσεις του συντακτικού νομοθέτη. Αντλεί άλλωστε επιχείρημα η συγκεκριμένη άποψη εξ αντιδιαστολής από την ειδική διάταξη του άρθρου 13 παρ. 2 εδ. β' η οποία κατοχυρώνει την ελευθερία της λατρείας ακριβώς υπο την ειδική επιφύλαξη των χρηστών ηθών. Θεωρεί, δηλαδή, ότι όπου ο νομοθέτης θέλησε να θέσει ένα δικαίωμα υπό την επιφύλαξη των χρηστών ηθών, το έπραξε *expressis verbis*. Ο ερμηνευτής δεν μπορεί να συνάγει άλλους περιορισμούς καθώς έτσι ασκεί συντακτική εξουσία⁵⁵.

⁵³Μάνεσης Αριστοτέλης Ι, «Συνταγματικά Δικαιώματα, α' Ατομικές Ελευθερίες», Πανεπιστημιακές παραδόσεις, δ'έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1982, σελ. 119

⁵⁴Παντελής Αντώνης, «Ζητήματα Συνταγματικών Επιφυλάξεων», εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 1984, σελ.140, 130-132

⁵⁵ Ράικος Αθανάσιος, «Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα», τομ.2, εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2η έκδοση, 2002, σελ. 176-179, 216

Την ίδια θέση υποστηρίζει και ο Τσάτσος, ο οποίος δεν θεωρεί ότι και τα άλλα συνταγματικά δικαιώματα λειτουργούν υπό την επιφύλαξη των χρηστών ηθών με τη σκέψη ότι έτσι θεσπίζονται ανεπιφύλακτοι περιορισμοί σε ανεπιφύλακτα δικαιώματα. Τονίζει, ακόμη, πως η διάταξη του άρθρου 25 παρ. 1 δεν θεμελιώνει την αποδοχή άγραφων ή σύμφυτων περιορισμών των δικαιωμάτων για τα οποία δεν προβλέφθηκαν ρητά επιφυλάξεις⁵⁶.

Ο Δαγτόγλου θεωρεί ότι η διάταξη δεν κατοχυρώνει ένα «γενικό» υπέρδικαίωμα που ισχύει παράλληλα με κάθε «ειδικό» δικαίωμα, αλλά εφαρμόζεται μόνο στις περιπτώσεις για τις οποίες δεν κατοχυρώνονται «ειδικά» ατομικά δικαιώματα, ενώ διαφωνεί και με τη μεταβίβαση ενός περιορισμού σε άλλα συνταγματικά δικαιώματα, αν και σε άλλο σημείο φαίνεται πως δέχεται τα χρηστά ήθη ως περιορισμό της ελευθερίας της γνώμης και της γενικής οικονομικής ελευθερίας⁵⁷.

Στην αντίπερα όχθη βρίσκεται η θεωρία της γενικής εφαρμογής. Υποστηρικτής της θεωρίας αυτής είναι ο Δημητρόπουλος, ο οποίος αντιλαμβάνεται ως ενιαία την απάντηση στο ερώτημα της γενικής οριοθέτησης και τονίζει τον οριοθετικό χαρακτήρα των τριών ρητρών της διάταξης του άρθρου 5 παρ. 1. Σύμφωνα λοιπόν με τον ίδιο, τα δικαιώματα των άλλων, το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη δεν περιορίζουν αλλά οριοθετούν την ανάπτυξη της προσωπικότητας⁵⁸.

Εφόσον, τα δικαιώματα των άλλων και το Σύνταγμα αποτελούν γενικές οριοθετήσεις τότε θα πρέπει να συμβαίνει το ίδιο και με τα χρηστά ήθη. Οι γενικές οριοθετήσεις, άλλωστε, προκύπτουν σαφώς από το Σύνταγμα και αποτελούν θεμελιώδεις κανόνες της συνολικής έννομης τάξης, που εφαρμόζονται

⁵⁶ Τσάτσος Δημήτριος Θ., «Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα Ι, Γενικό μέρος», τόμος Γ', Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1988, σελ 267-268

⁵⁷ Δαγτόγλου Π. Δ., «Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα Α'», δεύτερη αναθεωρημένη έκδοση, εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2005, σελ.181-183 _ Δαγτόγλου Π. Δ., «Συνταγματικό Δίκαιο Ατομικά Δικαιώματα Β'», δεύτερη αναθεωρημένη έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2005, σελ.1175

⁵⁸ Δημητρόπουλος Ανδρέας, «Συνταγματικά δικαιώματα», Γενικό μέρος, Τόμος Γ' – Τεύχ. Ι-ΙΙΙ, Β' Έκδοση, Εκδ. Σάκκουλα, 2008, σελ. 161

τόσο στα περιορισμένα όσο και στα ανεπιφύλακτα δικαιώματα. Πρόκειται για αντικειμενικές συνταγματικές αρχές, που αφορούν την γενικότερη ανθρώπινη δράση μέσα στο όλο δικαιοσύνη σύστημα. Δεν αφορούν μόνο την άσκηση δικαιωμάτων από τους φορείς αλλά καθοδηγούν και τη δράση της διοίκησης.

Ο Δημητρόπουλος δεν βρίσκει πειστικό το επιχείρημα ότι η διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 ως γενική υποχωρεί έναντι των ειδικότερων διατάξεων καθώς στη συγκεκριμένη περίπτωση αυτή η σχέση δεν λειτουργεί κατά αλληλοαποκλεισμό, αλλά κατά συνεφαρμογή⁵⁹. Εδώ το περιεχόμενο της γενικής και της ειδικής διάταξης συνεφαρμόζονται αφού βρίσκονται σε συμφωνία (*lex specialis lex generalis specialem fact*). Ούτε όμως και το επιχείρημα *a contrario* από τη ρητή αναφορά των χρηστών ηθών στα άρθρα 13 παρ.2 εδ. β και 93 παρ. 2 θεωρεί αξιόπιστο. Διότι και στο άρθρο 16 αναφέρεται ειδικά η υπακοή στο Σύνταγμα ως οριοθέτηση της ακαδημαϊκής ελευθερίας, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν αποτελεί ταυτόχρονα και γενική οριοθέτηση εφαρμοζόμενη σε όλα τα συνταγματικά δικαιώματα ακόμα και όταν δεν αναφέρεται ρητά⁶⁰.

Όμως και ο Παντελής διατυπώνει ότι με την επιφύλαξη του άρθρου 5 παρ. 1 διακηρύσσεται ότι καμιά ελευθερία ούτε επιμέρους δικαίωμα δεν είναι χωρίς περιορισμό. Συνάγεται δε ο εξής ερμηνευτικός κανόνας: η ελευθερία επιδέχεται εκείνους τους περιορισμούς χωρίς τους οποίους δε θα μπορούσε να υπάρξει ελευθερία. Η εφαρμογή του άρθρου 5 παρ. 1 διαχέεται έτσι και στις άλλες διατάξεις περί ατομικών ελευθεριών. Ως εκ τούτου χαράσσονται όρια ακόμα και για τα φαινομενικά ανεπιφύλακτα δικαιώματα.

⁵⁹ όπ. παρ. σελ. 162, επ. βλ. ΑΠ 1562/1983 η οποία παρατίθεται πιο κάτω.

⁶⁰ Οπ. παρ. σελ. 171

E. ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα χρηστά ήθη αποτελούν μια ευμετάβλητη στο βάθος του χρόνου και της κοινωνικής πραγματικότητας έννοια η οποία χρησιμεύει ως μέτρο προσδιορισμού των ηθικών κοινωνικών αντιλήψεων του μέσου δίκαιου ανθρώπου. Παρατηρούμε πως είναι κρίσιμος ο ακριβής κάθε φορά καθορισμός τους καθώς, ως τμήμα των τριών οριοθετήσεων των συνταγματικών δικαιωμάτων, σχηματίζουν, ακριβώς, τα όρια άσκησής των ίδιων των δικαιωμάτων από τους πολίτες. Έτσι, δεν περιορίζουν το περιεχόμενο των δικαιωμάτων αλλά το προσδιορίζουν και το οριοθετούν ώστε να μπορεί να γίνεται η άσκησή τους από όλους και να αποκτά πράγματι νόημα η κοινωνική ελευθερία. Πράγματι, λοιπόν, ορθώς υποστηρίζεται πως η ρήτρα των χρηστών ηθών δεν αποτελεί περιορισμό (θα πρέπει να αποφεύγεται η σύγκριση των δύο εννοιών) αλλά γενική οριοθέτηση των συνταγματικών δικαιωμάτων, παρά την αντίθετη άποψη μέρους της θεωρίας.

ΣΤ. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

I. Περίληψη

Χρηστά ήθη ορίζονται ως οι κρατούσες σε ένα συγκεκριμένο χρόνο και τόπο ηθικοκοινωνικές αντιλήψεις του μέσου δίκαιου και χρηστού ανθρώπου. Στο σύγχρονο δίκαιο συνιστούν μια αόριστη νομική έννοια η οποία προσδιορίζεται κάθε φορά από τον δικαστή με βάση όχι τις προσωπικές του αντιλήψεις αλλά αντικειμενικά κριτήρια. Στο Σύνταγμα τα χρηστά ήθη αναφέρονται στις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 1, 13 παρ. 2 και 93 παρ. 2 και προσδιορίζουν το περιεχόμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και της θρησκευτικής ελευθερίας αντίστοιχα και της αρχής της δημοσιότητας των συνεδριάσεων των δικαστηρίων. Διχογνωμία επικρατεί στη θεωρία για το αν η ρήτρα των χρηστών ηθών αποτελεί περιορισμό μόνο των δικαιωμάτων στα οποία αποκλειστικά αναφέρεται ή γενική οριοθέτηση όλων των συνταγματικών δικαιωμάτων. Οι

υποστηρικτές της πρώτης άποψης αντιλαμβάνονται τα χρηστά ήθη ως περιορισμό των δικαιωμάτων στα οποία αναφέρονται και δεν διακρίνουν μεταξύ περιορισμού και οριοθέτησης. Εκείνοι της δεύτερης διαχωρίζουν τους δύο όρους και καταληγουν πως τα χρηστά ήθη συνιστούν γενική οριοθέτηση όλων των συνταγματικών δικαιωμάτων. Η δεύτερη κρίνεται ως η ορθότερη άποψη αφού τα χρηστά ήθη αποτελούν μέρος της ρήτρας της χρηστότητας που διέπει όλα τα συνταγματικά δικαιώματα.

II. Abstract

Good morals are defined as the established beliefs of the average just person about which behaviour is in accordance with the moral principles. In the modern legal system they consist an indefinite legal term that has to be determined objectively by the judge. The term is mentioned in the Constitution in the articles 5 paragraph 1, 13 paragraph 2, 93 paragraph 2. The term prevails a discord in theory about the matter if good morals restrict only the rights in which they particularly are mentioned. The first opinion supports that rights should get restricted only where it is particularly mentioned without distinguishing between restriction and general definer and the second one supports that there should be a distinction between the two terms and that good morals should be considered as a generic definer applying to all rights, without being necessarily the particular mention, because the article 5 paragraph 1 of the constitution provides a general provision. The second opinion seems to be more correct than the first while good morals should be examined as an integrity clause, a generic constitutional rights definer covering the content of all constitutional rights.

Z. ΛΗΜΜΑΤΑ (LEMMAS)

• Χρηστά ήθη	Moral ethics (boni mores)
• Αόριστη νομική έννοια	Indefinite legal term
• Κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις	Established social beliefs
• Συνταγματικά δικαιώματα	Constitutional rights
• Οριοθέτηση	Definer
• Περιορισμός	Restriction
• Ρήτρα χρηστότητας	Integrity clause

H. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

Μη αντίθεση στα χρηστά ήθη - Αίτηση διαζυγίου από υπαίτιο σύζυγο Άρειος Πάγος Τμ. Γ' 1562/1983

Πρόεδρος: Ε. Ξενόπουλος, Εισηγητής: Α. Τζένος

Περίληψη

Χρηστά ήθη είναι οι άγραφοι κανόνες της κοινωνικής ηθικής που επικρατεί σε ορισμένο τόπο και χρόνο, οι οποίοι εφαρμόζονται ως κανόνες της αρμόζουσας συμπεριφοράς του ατόμου. Όταν το Σύνταγμα ή ο νόμος παραπέμπει στα χρηστά ήθη, η παραπομπή αυτή γίνεται όπως σε πηγή δικαίου, οπότε και οι άγραφοι κανόνες εξομοιώνονται προς τον νόμο. Η άσκηση του ατομικού δικαιώματος της προσωπικότητας, από το οποίο απορρέει και το δικαίωμα διαζεύξεως, δεν πρέπει κατά το αρθρ. 5 παρ. 1 του Σ. να παραβιάζει τα χρηστά ήθη.

Κείμενο απόφασης

Επειδή κατά το άρθρον 5 παρ. 1του ισχύοντος Συντάγματος, έκαστος δικαιούται να αναπτύσσει ελευθέρως την προσωπικότητά του και να συμμετέχη

εις την κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφ' όσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη. Η διάταξις αυτή, ήτις αποτελεί την συνισταμένην των επί μέρους ατομικών ελευθεριών, θέτει τα εν αυτή πλαίσια εντός των οποίων πρέπει να ασκούνται τα εκ της προσωπικότητος αυτού, απορρέοντα δικαιώματα του ατόμου εν οίς καταλέγεται και το της διαζεύξεως οικογενειακόν δικαίωμα. Εξ άλλου "χρηστά ήθη" είναι οι άγραφοι κανόνες της κρατούσης κοινωνικής ηθικής, οι εφαρμοζόμενοι εις ωρισμένον τόπον και χρόνον ως κανόνες της αρμοζούσης συμπεριφοράς του ατόμου. Όταν εις τα χρηστά ήθη παραπέμπει το Σύνταγμα ή ο νόμος, η παραπομπή αυτή γίνεται ως εις πηγήν δικαίου, ότε και οι άγραφοι κανόνες εξομοιούνται προς τον νόμον. Το δε περιεχόμενον των "χρηστών ηθών" ως κανόνος δικαίου, διαγιγνώσκεται τη βοήθεια των διδαγμάτων της κοινής πείρας, εξ ως προκύπτει, ότι τα χρηστά ήθη προσδιορίζουν και αντανακλούν την συμπεριφοράν παντός εντίμου και έμφρονος κοινωνικού ανθρώπου. Τούτων δοθέντων, η διαληφθείσα διάταξις της παρ. 1 του άρθρου 1 του Ν.868/1979, δι' ης παρέχεται υπό τους εν αυτή όρους το δικαίωμα και εις τον υπαίτιον σύζυγον όπως, ζητήσει την διάζευξιν υπό τους περιορισμούς μάλιστα των των διατάξεων εν αριθμοίς 1 και 2 του άρθρου 2 του ως είρητια νόμου και την παρεχομένην δια του άρθρου 3 παρ. 1 του ιδίου νόμου δυνατότητα όπως κηρυχθή υπαίτιος του διαζυγίου ο ενάγων, ουδόλως θάλπει συμπεριφοράν άνέτιμον και αντικειμένην εις την ηθικήν τάξιν, του νομοθέτου αποβλέψαντος, καθ' α εν τη ηγουμένη αιτιολογία διελήφθη, εις την θεραπείαν νοσηρών κοινωνικών καταστάσεων και την αποτροπήν δημιουργίας διαλυτικών φαινομένων.

Δημοσίευση: Εφημερίδα Ελλήνων Νομικών Έτος: 1984 Τόμος: 51 Σελ.: 627, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΔΣΑ

Έννοια χρηστών ηθών - Μεταβίβαση συνόλου περιουσίας ως προίκας

Άρειος Πάγος 2105/1986

Πρόεδρος: Π. Λογοθέτης, Εισηγητής: Γ Κασσίμης

Περίληψη

Χρηστά ήθη - Προίκα. Έννοια χρηστών ηθών: λαμβάνονται υπ' όψιν οι κρατούσες αντιλήψεις του μέσου ανθρώπου κατά το χρόνο που καταρτίζεται η δικαιοπραξία. Η μεταβίβαση του συνόλου της ακίνητης περιουσίας, ως εκπλήρωση νόμιμης υποχρέωσης του προικοδότη δεν αντίκειται στα χρηστά ήθη.

Απόσπασμα απόφασης

Επειδή κατά την έννοια της διατάξεως του άρθρου 178 του Α.Κ. που, όπως μεταγλωττίσθηκε, ορίζει ότι "δικαιοπραξία που αντιβαίνει στα χρηστά ήθη είναι άκυρη", ως χρηστά ήθη λογίζονται όχι οι απλές περί ηθικής αντιλήψεις και μάλιστα του δικαστού ή των διαδίκων, αλλά οι, κατά τον χρόνο καταρτίσεως της δικαιοπραξίας, κρατούσες αντιλήψεις του μέσου ανθρώπου, ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, περί των ορίων εντός των οποίων πρέπει να περιορίζεται, κατά την κατάρτιση της δικαιοπραξίας η δραστηριότητα των δικαιοπρακτούντων, ώστε να θεωρείται σύμφωνη με τη χρηστή και έμφρονη συναλλακτική συμπεριφορά, κρινόμενες όχι συμφωνα με τα μεμονωμένα αίτια που ωδήγησαν στην κατάρτιση της δικαιοπραξίας ή από τα ελατήρια και γενικώτερα τους σκοπούς που υποκίνησαν τους δικαιοπρακτούντες, αλλ' απ' το σύνολο των συνθηκών και περιστάσεων που συνοδεύουν τη δικαιοπραξία. Έτσι, μόνος ο τρόπος συνάψεως της δικαιοπραξίας, ή το αίτιο που υπεκίνησε, στην κατάρτιση της, τους δικαιοπρακτούντες, αμφοτέρους ή τον ένα από αυτούς, ως και ο σκοπός για τον οποίο καθένας τους επεδίωξε την κατάρτιση της δικαιοπραξίας, και αν ακόμη δεν συμφωνούν προς τα παραγγέλματα της ηθικής, δεν προσδίδουν αναγκαίως στη δικαιοπραξία αντίθεση προς τα χρηστά ήθη (βλ. σχ. Ολ. Α.Π. 398/1975). Εν προκειμένω οι αναιρεσεύοντες δια της ενδίκου αγωγής των, όπως το περιεχόμενό της γίνεται δεκτό από την προσβαλλομένη απόφαση, χωρίς κατά της εκτιμήσεώς της αυτής να προβάλλεται αιτίαση των αναιρεσειόντων, εξήτησαν να αναγνωρισθεί ότι είναι άκυρο το 891/1.7.1965 προικοσυμβόλαιο του συμ/φου Ακράτας Δ.Α., δια του οποίου ο προικοδότης, πατέρας των αναιρεσειόντων και της πρώτης αναιρεσιβλήτου, μετεβίβασε προς την τελευταία αυτή μεν κατά ψιλή κυριότητα τα υπό στοιχεία του συμβολαίου Α1 έως Α13 ακίνητα, ενώ τη διοίκηση και επικαρπία μετεβίβασε στο δεύτερο αναιρεσιβλήτο, εις τούτο δε κατά πλήρη κυριότητα, τα υπό στοιχεία

B1 έως B13, λόγω προικός (εν μέρει αδιατιμήτου εν μέρει διατετιμημένης), τα οποία (ακίνητα) απετέλουν το σύνολον σχεδόν της περιουσίας του,εις τρόπον ώστε να μη καταλίπει, κατά τον θάνατό του, αξιόλογα περιουσιακά στοιχεία γις τα άλλα παιδιά του μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται και οι πέντε αναιρεσεύοντες, οι οποίοι διέμενον εις την Αμερικήν και είχαν συντελέσει και μάλιστα ο πρώτος τούτων, δια της εργασίας των, εις την δημιουργίαν της πατρικής περιουσίας, διότι η ως άνω προίκα, καταρτίσθηκε ύστερα από ηθική πίεση που άσκησαν στον προικοδότη οι αναιρεσίβλητοι, με την απειλή ματαιώσεως του γάμου, η οποία (ματαιώση)ενόψη των στο χωριό τους κρατουσών αντιλήψεων θα είχε δυσμενείς επιπτώσεις τόσο δια την θυγατέρα του όσο και για την όλη οικογένειά του αφού θα επέφερε ηθική μείωσή τους, δηλαδή κάτω από συνθήκες που τη φέρουν σε αντίθεση προς τα χρηστά ήθη. Υπό τα περιστατικά όμως αυτά, απ' τα οποία προκύπτει ότι το μεν περιεχόμενο της άνω δικαιοπραξίας (προικός), αποτελούν εκπλήρωση νομίμου υποχρεώσεως του προικοδότη δεν αντίκειται, κατά την αντίληψη του μέσου κοινωνικού ανθρώπου, στην ηθική και τα συναλλακτικά ήθη, θεωρούμενα από την άποψη του κοινωνικού συνόλου,έστω και αν εριλαμβάνει μεταβίβαση του συνόλου της ακινήτου περιουσίας αυτού, αφού και αν ακόμη υπερβαίνει το από τις περιστάσεις του χρόνου της καταρτίσεως της δικαιοπραξίας επιβαλλόμενο μέτρο, δεν παύει ν' αποτελεί και ως προς αυτό άλλη σύννομη δικαιοπραξία, δηλ. δωρεά, κατά το άρθρο 1499 του Α.Κ. , όπως ίσχυε πριν τροποποιηθεί από το νόμο 1329/1983, έναντι της μειωτικής επιδράσεως της οποίας ως προς τη νόμιμη μοίρα τους τα λοιπά τέκνα του προικοδότη προστατεύονται ειδικά με τις διατάξεις των άρθρων 1833, 1855 επ. του Α.Κ. Εξάλλου ούτε η εξαναγκάσασα τον προικοδότη σε κατάρτιση της περί προίκας δικαιοπραξίας απειλή ματαιώσεως του γάμου σε περίπτωση μη συστάσεως της υπό του μέλλοντος γαμβρού αξιουμένης (καθ' ύψος) προίκας, ούτε ο φόβος αυτού (προικοδότη) από ενδεχόμενη μείωση της οικογενειακής υπολήψεώς του και την ηθική μείωση της θυγατέρας σε περίπτωση ματαιώσεως του γάμου, αφορώντα ελαττώματα της δηλωθείσης βουλήσεως αυτού (απειλή) δυνάμενα να θεμελιώσουν ενδεχομένως αξίωση του ιδίου για ακύρωση της δικαιοπραξίας, ή τα ελατήρια αυτής, δεν καθιστούν, κατά τα προεκτεθέντα, την δικαιοπραξία αυτή (προίκα) αντίθετη προς τα χρηστά ήθη και για το λόγο αυτό άκυρη κατά τη διάταξη του άρθρου

178 του Α.Κ. Συνεπώς το Εφετείο (Πατρ. 633/1985) που έκρινε σύμφωνα με τα προεκτεθέντα και απέρριψε την με το ανωτέρω περιεχόμενο αγωγή των αναιρεσιόντων, κατ' επικύρωση της πρωτοδίκου απόφασεως δεν παρεβίασε τη διάταξη του άρθρου 178 του Α.Κ., μόνη ή σε συνδυασμό με τις διατάξεις των άρθρων 1495, 1498 και 1499 του αυτού Κώδικα, ούτε ευθέως ούτε εκ πλαγίου, αφού τα ανωτέρω δεκτά γενόμενα αιτιολόγησε στην προσβαλλομένη απόφαση του με πλήρεις σαφείς και όχι αντιφατικές αιτιολογίες, που δεν καθίστανται ανεπαρκείς από την μη παραδοχή, με αυτές, ότι για τον αποκλεισμό των αναιρεσιόντων από την πατρική κληρονομία δια της επίδικου προικοδοτήσεως της αδελφής των (πρώτης αναιρεσιβλήτου) συνέτρεχαν περιστάσεις που δικαιολογούσαν αυτόν, όπως κακή συμπεριφορά τους έναντι του πατέρα τους και γενικότερα της κοινωνίας, ή ύπαρξη μίσους μεταξύ τους, ή τυχόν παροχή προηγούμενης βοήθειας από τους γονείς τους σε μερικούς απ αυτούς, αφού τα περιστατικά αυτά δεν ήταν αναγκαία για τη θεμελίωση της κρίσεως περί μη αντιθέσεως των εις την αγωγήν αναφερομένων (κατά τα άνω), ελαττωμάτων της επίδικης προικοδοτήσεως, προς τα χρηστά ήθη. Κατ' ακολουθίαν οι λόγοι αναιρέσεως, άπαντες, που αποδίδουν στην προσβαλλομένη απόφαση τις πιο πάνω πλημμέλειες είναι αβάσιμοι και πρέπει ν' απορριφθούν.

Δημοσίευση: Εφημερίδα Ελλήνων Νομικών **Έτος:** 1986 **Τόμος:** 54 **Σελ.:** 769
Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΔΣΑ

Αντίθεση στα χρηστά ήθη ταινίας για τη ζωή του Χριστού

Μονομελές Πρωτοδικαίο Αθηνών 17115 / 1988

Πρόεδρος: Δημήτριος Λοβέρδος

Περίληψη

Ασφαλιστικά μέτρα - Ένορκες βεβαιώσεις - Προσβολή της προσωπικότητας εξαιτίας προσβολής του θρησκευτικού αισθήματος - Ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης - Επικρατούσα Θρησκεία - Επιτρεπτή η κύρια και πρόσθετη παρέμβαση στη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων - Ένορκες βεβαιώσεις μετά τη συζήτηση, δεν λαμβάνονται υπόψη.

Κείμενο απόφασης

Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 57 § 1 εδ.α' ΑΚ, όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητά του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον. Κατά τις διατάξεις του άρθρου 59 ΑΚ, στην περίπτωση του παραπάνω άρθρου, το δικαστήριο με την απόφασή του, ύστερα από αίτηση αυτού που έχει προσβληθεί και αφού λάβει υπόψη το είδος της προσβολής, μπορεί επί πλέον να καταδικάσει τον υπαίτιο, να ικανοποιήσει την ηθική βλάβη αυτού που έχει προσβληθεί. Η ικανοποίηση συνίσταται σε πληρωμή χρηματικού ποσού, σε δημοσίευμα ή σε οτιδήποτε επιβάλλεται από τις περιστάσεις. Από τις διατάξεις αυτές, αλλά και από άλλες διατάξεις του ιδιωτικού και του δημοσίου δικαίου, προκύπτει, ότι το δίκαιο ανάγει τον άνθρωπο σε αυτοτελές αντικείμενο προστασίας και επιβάλλει το σεβασμό της προσωπικότητάς του από τους τρίτους. Η προσωπικότητα εμφανίζεται εξωτερικά με διάφορες εκφάνσεις, ενώ με τη γενική ρήτρα περί της παρανόμου προσβολής της επιτυγχάνεται ο εντοπισμός αλλά και η διεύρυνση των εκφάνσεων της προσωπικότητας, εκείνων δηλ. που, κατά την επιστήμη και τις κοινωνικές και τις συναλλακτικές αντιλήψεις, θεωρούνται προστατεύσιμες. Το δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας αποτελεί ιδιαίτερη κατηγορία δικαιώματος, που δεν υπάγεται στα γνωστά, από τη θεωρία του ρωμαϊκού δικαίου, είδη δικαιωμάτων και ως εκ τούτου έχει δική του φυσιογνωμία στο σύγχρονο ιδιωτικό δίκαιο. Είναι δικαίωμα που ενδιαφέρει τη δημοσία τάξη, μη περιουσιακό, απόλυτο, δηλ. ο φορέας του μπορεί να στραφεί κατά παντός τρίτου του τον διαταράσσει, αυτοτελές για κάθε πρόσωπο και επομένως δεν μπορεί να ανήκει σε πλείονες από κοινού, ενιαίο, υπό την έννοια, ότι δεν υπάρχουν περισσότερα επί μέρους δικαιώματα αλλά ένα δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας, οι ειδικότερες εκδηλώσεις του οποίου εμφανίζονται υπό τύπον "εκφάνσεων" του ενιαίου αυτού δικαιώματος και γι' αυτό το λόγο αποκλείεται στο πρόσωπο του αυτού φορέα δημιουργία σχέσεως και συνεπώς "συγκρούσεως" δικαιωμάτων επί της ίδιας προσωπικότητας (βλ. Γ.Πλαγιαννάκος: "Το δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας" ΕλλΔνη 7.101 επ., Σούρλας σε ΕρμΑΚ Εισαγ. άρθ.57-60, αριθμ.14,17,22,40-42, Αν.Τούσης: Γεν.Αρχ.1962 § 34 σελ.229, Αν.Γαζής, "Η σύγκρουσις των δικαιωμάτων" 1959 σελ.58, ΑΠ (Ολομ.)812/1980 ΝοΒ 29.79 επ. ΕΑ 1013/1987). Προσβολή της

προσωπικότητας υπάρχει σε κάθε πράξη τρίτου προσώπου με την οποία διαταράσσεται, κατά τη στιγμή της προσβολής, η υπάρχουσα κατάσταση ως προς τις διάφορες εκφάνσεις της προσωπικότητας. Δεν αρκεί όμως απλή προσβολή αλλά επί πλέον απαιτείται να είναι και παράνομη. Το παράνομο είναι ευχερές να διακριβωθεί, όταν υπάρχει διάταξη που απαγορεύει συγκεκριμένη πράξη και προσβάλλει κάποια "έκφραση" της προσωπικότητας, ανεξάρτητα σε ποιο τμήμα του δικαίου, ιδιωτικού ή δημοσίου υπάρχει αυτή η διάταξη, όπως, αντίθετα το παράνομο δεν υπάρχει στις περιπτώσεις που το δίκαιο δίνει ρητώς δικαίωμα προσβολής ορισμένων εκφάνσεων της προσωπικότητας του άλλου (άρθρ.284,282 ΑΚ, 2 Π.Κ.). Όταν δεν συμβαίνει αυτό και ενόψει του ότι το επί της ίδιας προσωπικότητας δικαίωμα του ενός διασταυρώνεται με το αντίστοιχο δικαίωμα των άλλων, τότε ανακύπτει το πρόβλημα της αξιολογήσεως και της σταθμίσεως "αξιών", εκατέρωθεν δικαιωμάτων, συμφερόντων και εννόμων αγαθών, ποιά αξία ποιο δικαίωμα, ποιο συμφέρον, ποιο έννομο αγαθό είναι στη συγκεκριμένη περίπτωση σπουδαιότερο από το άλλο και μέχρι ποίου σημείου φθάνει η νομική σημασία καθ' ενός απ' αυτά στην περιοχή του δικαιώματος επί της ίδιας προσωπικότητας, επί τη βάσει γενικών αρχών, που συνάγονται είτε από το συνολικό πνεύμα της νομοθεσίας και τις επί μέρους διατάξεις, από το πνεύμα των οποίων μπορεί να αρυσθεί κανείς τις κατά προτίμηση γενικότερες τάσεις και κατευθύνσεις της νομοθεσίας, είτε από το πολιτιστικό ιδεώδες του οποίου φέρει τη σφραγίδα η έννομη τάξη και του επί του ιδεώδους τούτου θεμελιωμένου "πίνακος αξιών" (βλ.Γ.Πλαγιαννάκος ό.π. σελ.170 και εκεί παρ.Γερμ.Ακυρ. ΝοΒ 1962.942). Με βάση την αξιολόγηση αυτή θα υπερισχύσει το σπουδαιότερο δικαίωμα και μόνο, αν το δικαίωμα αυτό είναι το δικαίωμα εκείνου που προσβάλλει την προσωπικότητα του άλλου η προσβολή δεν θα είναι παράνομη εκτός εάν η ενάσκηση του επικρατέστερου δικαιώματος είναι ανεπίτρεπτη, κατά το άρθρο 281 ΑΚ, γιατί, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες, αντίκειται προφανώς στην καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη ή υπερβαίνει προφανώς τα όρια που διαγράφει ο κοινωνικός ή οικονομικός σκοπός τού κατά προτίμηση προστατευομένου αυτού δικαιώματος. Από την πλευρά εκείνου που προσβάλλει την προσωπικότητα του άλλου δεν απαιτείται πταισίμα -δόλος ή αμέλεια - εκτός εάν ζητείται αποζημίωση, κατά τις περί αδικοπραξιών διατάξεις ή ικανοποίηση της ηθικής βλάβης. Εξάλλου, η προσωπικότητα του ανθρώπου προστατεύεται και

από σειρά διατάξεων του ισχύοντος Συντάγματος, ως προς τα ατομικά δικαιώματα και τις ατομικές ελευθερίες. Οι διατάξεις αυτές και οι αντίστοιχες διατάξεις του ιδιωτικού δικαίου τελούν μεταξύ τους σε εσωτερική λογική και νομική ενότητα, οπότε, βάσει της θεωρίας των "αντανακλαστικών επενεργειών" στην περιοχή του ιδιωτικού δικαίου, των ατομικών δικαιωμάτων και ατομικών ελευθεριών που θεσπίζονται από το Σύνταγμα, η νομική σημασία των συνταγματικών αυτών δικαιωμάτων και ελευθεριών δεν εξαντλείται στις μεταξύ του κράτους, ως πολιτειακής εξουσίας, και των πολιτών σχέσεις αλλά επεκτείνεται και στις μεταξύ των πολιτών, ως υποκειμένων ιδιωτικού δικαίου, έννομες σχέσεις, (Γ. Πλαγιαννάκος ό.π. σελ.165 και εκεί παρ.): Έτσι, με το άρθρο 2 του Συντάγματος διακηρύσσεται, ότι ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας, υπό την έννοια ότι η πολιτεία οφείλει να σέβεται την αξία του ανθρώπου, ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου αλλά και να την προστατεύει, δηλ. να μεριμνά για την αποτροπή της προσβολής της, εκ μέρους των φορέων της εξουσίας αλλά και εκ μέρους ιδιωτών (βλ. Αρ.Μάνεση: "Ατομικές Ελευθερίες" έκδ.1982 σελ.110). Με βάση την κεντρική αυτή αντίληψη για την αξία του ανθρώπου, έχουν περιληφθεί στο δεύτερο μέρος του Συντάγματος υπό τον τίτλο, Ατομικά και Κοινωνικά δικαιώματα, μεταξύ των άλλων, οι διατάξεις του άρθρου 5, για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, του άρθρου 13, για την ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως, των άρθρων 14,15 για την πνευματική ελευθερία, ελευθερία του στοχασμού, ενώ με το άρθρο 106 § 2 ορίζεται, ότι η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται εις βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Με τις διατάξεις αυτές προσδιορίζεται η έκταση και το βάθος της προσωπικότητας και οι κύριες εκφάνσεις της, με βάθος την ανθρώπινη αξία και το απαραβίαστο αυτής και καθιερώνεται η αξία της προσωπικότητας και σε τομείς που δεν καλύπτει το ιδιωτικό δίκαιο. Με βάση τον προσδιορισμό της προσωπικότητας, κατά τα συνταγματικά αξιολογικά κριτήρια και την ευρύτερη αντίληψη που απορρέει απ' αυτά, περί της ελευθερίας της θρησκευτικής συνειδήσεως και του απολύτου σεβασμού της ανθρώπινης αξίας και του εσωτερικού κόσμου του ανθρώπου, από τον οποίο εκπηγάζουν οι κοσμοθεωριακές του πεποιθήσεις, που προσδιορίζουν σε μεγάλο βαθμό και την ελεύθερη πορεία του και τη θέση του

απέναντι στο μυστήριο της ζωής, προκύπτει, ότι η έκφανση της προσωπικότητας που πρέπει να προστατεύεται από κάθε προσβολή είναι και το θρησκευτικό συναίσθημα, που έμμεσα προστατεύεται και με τις διατάξεις των άρθρων 198-200 Π.Κ., και η πίστη που απορρέει από αυτό. Η πίστη, που κατά τον κλασικό ορισμό είναι, "ελπιζομένων υπόσταση πραγμάτων έλεγχος ου βλεπομένων" (Παύλος προς Εβραίους κεφ.ΙΑ.1.) εισδύει στο μυστήριο των μεταφυσικών αληθειών και παρέχει γνώσεις για την υπεραισθητή, υπερεμπειρική και υπερβατική πραγματικότητα, οι οποίες ικανοποιούν τον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου, αποτελεί δε γεγονός ελεύθερης επιλογής και ηθικής ευθύνης της συνειδήσεώς του, είναι πράξη υψηλής ποιότητας, στην οποία χωρεί με ελευθερία η προσωπικότητα του ανθρώπου και συνιστά ένα από τα κεντρικότερα και ευτυχέστερα βιώματα του ανθρώπου (βλ. Αθ.Δεληκωστόπουλου:Σύγχρονα προβλήματα απολογητικής σελ.61 επ., του ιδίου Επιστημολογική θεώρηση της Θεολογίας, σελ.29 επ.). Η ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως, θρησκευτική ελευθερία, που καθιερώνεται από το άρθρο 13 του Συντάγματος δεν είναι απλώς ελευθερία της γνώμης αλλά ευρύτερο δικαίωμα που απαρτίζεται από μερικότερα δικαιώματα που είναι α) το δικαίωμα καθενός να πρεσβεύει οποιαδήποτε θρησκεία επιθυμεί και θεωρεί, ότι ικανοποιεί καλύτερα από κάθε άλλη θρησκεία το θρησκευτικό του συναίσθημα, β) το δικαίωμα να μη πρεσβεύει καμιά θρησκεία, να μη πιστεύει στο Θεό, δηλ. να είναι άθρησκος, χωρίς θρησκευτικό συναίσθημα ή άθεος, αρνούμενος την ύπαρξη του Θεού, ή να μη πρεσβεύει ορισμένη μόνο θρησκεία ή ορισμένες μόνο αρχές της, κατ'αρχήν, απ' αυτόν πρεσβευόμενης θρησκείας, γ) Το δικαίωμα να διατηρεί μυστικές τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, δ) το δικαίωμα να μεταβάλλει κατ' επανάληψη και κατά βούληση θρήσκευμα, υπό τον περιορισμό, ότι δεν μπορεί να εμφανίζεται, ότι πρεσβεύει ορισμένο θρήσκευμα, το οποίο στην πραγματικότητα πρεσβεύει και ε) Το δικαίωμα να διακηρύσσει τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις. Ομως η απόλαυση της θρησκευτικής ελευθερίας, όπως και όλων των άλλων ατομικών ελευθεριών, είναι δυνατή μόνο κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις δηλ. ορισμένους περιορισμούς, που, πέραν των περί προσηλυτισμού διατάξεων, απαριθμούνται στο άρθρο 13 του Συντάγματος και είναι α) η δημοσία τάξη και τα, εις την γενική έννοια αυτής περιλαμβανόμενα χρηστά ήθη, υπό την έννοια του συνόλου των θεμελιωδών, πολιτειακών,

κοινωνικών, οικονομικών και ηθικών αρχών και αντιλήψεων που κυριαρχούν στην Ελλάδα, ρυθμίζουν την ειρηνική και ήρεμη συνύπαρξη και συμβίωση ("ον γαρ τοις ψηφίσμασι αλλά τοις ήθεσι καλώς οικείσθαι τας πόλεις" Ισοκράτης) χαρακτηρίζουν την Ελληνική Κοινωνία και αντιπροσωπεύουν την περί του πρέποντος λαϊκή συνείδηση και το αίσθημα πάντων των συνετώσ και δικαίως σκεπτομένων ανθρώπων και β) τα καθήκοντα απέναντι στο Κράτος, υπό την έννοια των υποχρεώσεων που αναφέρονται σε ζωτικά συμφέροντα της πολιτείας, και οι νόμοι, υπό την έννοια των "γενικών" νόμων, που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το κοινωνικό σύνολο, όπως εκείνοι που αφορούν, στην παιδεία, στην εθνική άμυνα, στη δημόσια υγεία, στη λειτουργία των δημοσίων υπηρεσιών κ.λ.π. Εξάλλου, στα μέτρα της πολιτείας, για την προστασία των θρησκειών γενικά και όχι μόνο της "επικρατούσας" θρησκείας της Ανατολικής Ορθοδόξου του Χριστού Εκκλησίας, που καθιερώνεται από το Σύνταγμα για λόγους ιστορικούς και έχει ορισμένα προνόμια που όμως δεν επεκτείνονται και στους οπαδούς της, αφού αυτό θα συνιστούσε παραβίαση της αρχής της θρησκευτικής ισότητας των ατόμων, περιλαμβάνονται και οι ποινικές διατάξεις των άρθρων 198-200 Π.Κ. το αντικείμενο προστασίας των οποίων εντοπίζεται στη θρησκευτική ειρήνη και έμμεσα στο θρησκευτικό συναίσθημα των πολιτών και ακόμη στην επικρατούσα και τις άλλες γνωστές θρησκείες, δηλ. στο ατομικό δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας (βλ. Σπ.Τρωϊάνος, παραδ. Εκκλησιαστικού Δικαίου σελ.89,91,92,102 και εκεί παρ. Γ.Μαριδάκης Ι.Δ.Δ.(1967) τομ 1.336, Αν.Μαρίνος "Η θρησκευτική Ελευθερία" σελ.102 επ.109,110 και εκεί σημ., Αγγ.Μπουρόπουλος: Ερμ.Ποιν.Κ. υπ' άρθ.198 επ.σελ.184 επ.186 επ. Ηλ.Γάφος "επιβουλή της θρησκευτικής ειρήνης" Π.Χ. Η' 513 επ., πρβλ. Άννα Ψαρούδα-Μπενάκη: "πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη", σελ.104-105 και εκεί παρ. Γ.Κρίππας "Το έγκλημα της κακοβούλου βλασφημίας" Π.Χ. ΚΕ' 459 επ. και εκεί παρ. ΣτΕ 4079/1976 τμ.Γ, ΑΠ 233/1978 ΝοΒ 26.547 επ.). Η προστασία αυτή των θρησκευτικών συναισθημάτων, της θρησκευτικής ελευθερίας γενικότερα, επιβάλλεται, γιατί αποτελούν ηθικοκοινωνικές αξίες, κοινωνικά και νομικά συμφέροντα, άξια προστασίας, προς όφελος του πολιτισμού και του Κράτους. Η θρησκεία είναι καθαρά ατομική υπόθεση, όλως εσωτερική σχέση της ψυχής προς τον Θεό, περί της οποίας το κράτος μπορεί να αδιαφορήσει, αλλά αποτελεί τη βάση του Κράτους, παράγοντα πνευματικού

πολιτισμού, που ασκεί επιρροή όχι μόνο στα αισθήματα και τις σκέψεις αλλά και στις πράξεις του ανθρώπου (βλ. Ηλ.Γάφος: ό.π. Π.Χ. Η' 513 επ. και εκεί σημ.).Εξάλλου, κατά το άρθρο 5 § 1 του Συντάγματος, καθένας έχει το δικαίωμα, να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας,εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη. Με τη διάταξη αυτή, που αποτελεί τη συνισταμένη των επί μέρους ατομικών Ελευθεριών (βλ. ΑΠ 1562/1983 ΕΕΝ 51.267) τα χρηστά ήθη τίθενται κι εδώ, ως κριτήριο των ορίων προσβολής των δικαιωμάτων των άλλων, κατά την ενάσκηση της ελευθερίας για την ανάπτυξη της προσωπικότητας και τη συμμετοχή του πολίτη στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας και μάλιστα σε ίση μοίρα προς το Σύνταγμα. Αλλά η αντίθετη προς τα χρηστά ήθη ενέργεια και εφόσον συντρέχουν και επί πλέον συνθήκες που καθιστούν την αντίθεση αυτή έντονη, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως καταχρηστική, ιδίως όταν αφορά στην άσκηση της ατομικής οικονομικής δραστηριότητας, βάσει της διατάξεως του άρθρου 25 § 2 του Συντάγματος (βλ. και άρθρ.106 § 3 Συντάγμ.)η οποία παρά τις, εξαιτίας του κινδύνου από την εφαρμογή της,επιφυλάξεις, που φθάνουν μέχρι του χαρακτηρισμού της, ως *lex imperfecta*, δηλ. ατελούς διατάξεως που δεν συνεπάγεται κυρώσεις (βλ. Φ.Βελγερής "οι περιορισμοί των δικαιωμάτων του ανθρώπου"-1982 σελ,26-27) θα πρέπει, κατ' αρχήν να θεωρηθεί, ότι έχει το νόημα που εκφράζει η λεκτική της διατύπωση, δηλ. ότι απαγορεύει την καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος, με συνέπεια, στη συγκεκριμένη περίπτωση, να αίρεται η συνταγματική προστασία του δικαιώματος και να απαγορεύεται η άσκησή του (ΑΠ 717/1985 ΝοΒ 34.560, ΑΠ (Ολομ.) 17/1978 ΝοΒ 26.1223 και εκεί σημ. Κ.Ι.Π., ΕΑ 1013/1987).

Με την υπό κρίση αίτηση, όπως παραδεκτά συμπληρώθηκε, κατά την προφορική επ' ακροατηρίου συζήτηση, ισχυρίζονται οι αιτούντες,νομικά και φυσικά πρόσωπα, ότι η καθής, εταιρία εισαγωγής και εκμεταλλεύσεως κινηματογραφικών ταινιών, που τις διαθέτει με σκοπό το κέρδος, σε διάφορους κινηματογράφους, όπου και προβάλλονται στο κοινό, πρόσφατα, κατά τις αρχές Οκτωβρίου 1988,εισήγαγε στην Ελλάδα την κινηματογραφική ταινία, υπό τον τίτλο "Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ", του παραγωγού και σκηνοθέτη Μάρτιν

Σκορτσέζε και την διέθεσε σε κινηματογράφους των Αθηνών, μεταξύ των οποίων οι κινηματογράφοι ΟΠΕΡΑ, ΕΜΠΑΣΣΥ, ΑΘΗΝΑΙΟΝ, ΑΑΒΟΡΑ, ΤΡΟΠΙΚΑΛ, ΑΘΗΝΑ, ΝΑΝΑ, όπου και προβάλλεται δημόσια στο κοινό. Με την ταινία αυτή, σκηνές της οποίας περιγράφονται, καθυβρίζεται δημόσια και κακόβουλα η Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία του Χριστού, προσβάλλεται το θρησκευτικό συναίσθημα και η πίστη των αιτούντων και επομένως η προσωπικότητά τους, κατά την έννοια του άρθρου 57 ΑΚ, παραβιάζεται το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη, κατά κατάχρηση του δικαιώματος της καθής, η άσκηση του οποίου προφανώς υπερβαίνει τα όρια που επιβάλλουν τα χρηστά ήθη και ο κοινωνικός και οικονομικός σκοπός του, προσβάλλεται, κατά το κοινό αίσθημα η δημοσία αιδώς, λόγω των αναφερομένων ασέμνων σκηνών της, ενώ παράλληλα, με την προβολή της, προκαλούνται έντονες διαμαρτυρίες, διαδηλώσεις και αποδοκιμασίες, που απειλούν την τάξη και την ησυχία των πολιτών. Σύμφωνα μ' αυτά ζητείται, λόγω του κατεπείγοντος, να ρυθμιστεί, προσωρινά, η κατάσταση που έχει δημιουργηθεί με ασφαλιστικά μέτρα και συγκεκριμένα: Α) Να απαγορευτεί α) η εισαγωγή και διάθεση της παραπάνω κινηματογραφικής ταινίας από την καθής β) η προβολή της από τους παραπάνω κινηματογράφους ή οποιουσδήποτε άλλους. Β) Να διαταχθεί η κατάσχεση της κινηματογραφικής ταινίας στα χέρια της καθής ή τρίτου. Γ) Να απειληθεί κατά της καθής και υπέρ της στέγης κατακοίτων της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών χρηματική ποινή 500.000 δραχμών, για κάθε παράβαση της αποφάσεως και Δ) Να διαταχθεί η δημοσίευση της αποφάσεως που θα εκδοθεί σε δύο ημερήσιες εφημερίδες των Αθηνών, με δαπάνες της καθής. Η αίτηση παραδεκτά ασκείται ενώπιον του δικαστηρίου τούτου, κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων (άρθρ.682 επ.683 § 1, 686 επ.731,732 ΚΠολΔ, Π.Τζιφρας: "Ασφαλ.Μέτρα" έκδ.1973 σελ.301, Αν.Τούσης: Γεν.Αρχ.§ 35, ΑΠ 259/1971 ΝοΒ 19.853) βασίζεται, ως προς τα εκ των αιτούντων, φυσικά πρόσωπα, στις παραπάνω διατάξεις και στις διατάξεις των άρθρων 29 § 1, 30 ν.5060/1931 που επαναφέρθηκε σε ισχύ με το άρθρο 2 του ν.10/1975, όπως το άρθρο 30 ισχύει, μετά την προσθήκη που έγινε σ' αυτό με το άρθρο 3 του ν.1291/1982, άρθρ.731,732,947 § 1 ΚΠολΔ (βλ. ως προς την εκχώρηση της αξιώσεως Σταυρόπουλος: Ερμ.ΚΠολΔ (1968) σελ.1240, 6α, Γ.Σταθάς: Εκτέλεση Τομ.Δ.1712) και πρέπει να ερευνηθεί, αν είναι και ουσιαστικά βάσιμη. Ως προς τα, εκ των αιτούντων, νομικά πρόσωπα, ενόψει του

ότι αυτά απολαμβάνουν μεν της προστασίας της προσωπικότητας, όχι όμως, κατά το άρθρ.62 ΑΚ, και στις σχέσεις που προϋποθέτουν ιδιότητες φυσικού προσώπου, όπως στην προκειμένη περίπτωση (βλ.Γιαννόπουλος: Γεν.Αρχ. υπ' άρθρ.62, Σημαντήρας Γεν.Αρχ. σελ.248,Γεωργιάδης-Σταθόπουλος: Γεν.Αρχ. υπ' άρθρ.62), οπότε τα αιτούντα,νομικά πρόσωπα, εσφαλμένα υπολαμβάνουν, ότι το επίδικο δικαίωμα ανήκει σ' αυτά, ενώ, κατά νόμο αυτό παρέχεται, κατ' αρχήν, στα μέλη τους και, κατά κανόνα, το δίκαιο δεν αναγνωρίζει δικαίωμα του νομικού προσώπου για την άσκηση ατομικών αγωγών των μελών του (βλ. Αν.Τούσης: Γεν.Αρχ.Εργ.Δικ. σελ.242 σημ.25) η αίτηση είναι μη νόμιμη και πρέπει να απορριφθεί (βλ. Κ.Μπέης: Πολ.Δικ. υπ' άρθρ.68 σελ.360).

Σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 79,80 ΚΠολΔ, με την κυρία παρέμβαση ο παρεμβαίνων εισάγει και ζητεί την αναγνώριση δικής του αξιώσεως έναντι πάντων των κυρίων διαδίκων, των οποίων καθίσταται αντίδικος, ενώ ο προσθέτως παρεμβαίνων συμμαχεί με τον ένα και καθίσταται αντίδικος του άλλου, ανακύπτει δε η νομική αναγκαιότητα δηλ. το έννομο συμφέρον του, για την άσκηση πρόσθετης παρέμβασης, από το ότι η έκδοση της αποφάσεως εις βάρος εκείνου υπέρ του οποίου παρεμβαίνει θα παραβιάσει τις, κατά το ιδιωτικό ή δημόσιο δίκαιο, νομικές σχέσεις του παρεμβαίνοντα με ένα από τους διαδίκους ή με το αντικείμενο της δίκης, λόγω των ανανακλαστικών συνεπειών της. Το δικαίωμα που θέλει να προστατεύσει ο προσθέτως παρεμβαίνων ή η νομική υποχρέωση που θέλει να αποφύγει δεν είναι απαραίτητο να έχει περιουσιακό χαρακτήρα αλλά ενδέχεται να εντάσσεται και στα δικαιώματα επί της προσωπικότητας. Εξάλλου, δεν αναιρείται η συνδρομή του εννόμου συμφέροντος από το ότι ο παρεμβαίνων θα μπορούσε να ασκήσει αυτοτελή αγωγή ως αίτηση για την προστασία του δικαιώματος που στηρίζει την παρέμβασή του, κι' αυτό, γιατί η άσκηση της πρόσθετης παρέμβασης, αντί της αυτοτελούς αγωγής-αίτησης,εναρμονίζεται περισσότερο με την αρχή της οικονομίας της δίκης (βλ. Κ.Μπέης: ό.π. υπ' άρθρ.79,80 σελ.432-439 και εκεί παρ., ΑΠ 1260/1983 Δ.15.507, ΕΑ 7286/1976 ΝοΒ 25.215). Έτσι οι παρεμβάσεις Α) Υπέρ των αιτούντων, των α) Ι.Α. β) Ι.Π. γ) Π.Γ. και δ) του νομικού προσώπου, υπό την επωνυμία "Πανελλήνιος Ομοσπονδία Ορθόδοξων Χριστιανικών Σωματείων "Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ", και Β)Υπέρ της καθής α) της ανώνυμης εταιρίας

παραγωγής και εμπορίας βιντεοκασσετών, κινηματογραφικών και τηλεοπτικών ταινιών, υπό τον διακριτικό τίτλο "Home Video Hellas AE" β) Του σωματείου Ελλήνων ηθοποιών γ) της εταιρίας Ελλήνων σκηνοθετών δ) της Πανελληνίας Ομοσπονδίας θεάματος-ακροάματος ε) του σωματείου "Ένωση τεχνικών Ελληνικού Κινηματογράφου - Τηλεόρασης και στ)των, Φ.Π., Δ.Α., Θ.Ρ. και Ν.Τ. , επιχειρηματιών των αντιστοίχων κινηματογράφων ΤΡΙΑΝΟΝ, ΚΟΡΟΝΕΤ, ΑΑΒΟΡΑ και ΝΑΝΑ, όπου προβάλλεται η επίδικη κινηματογραφική ταινία, με αίτημα την παραδοχή της αίτησης, από τους παρεμβαίνοντες υπέρ των αιτούντων - ως προς τα φυσικά πρόσωπα εκατέρωθεν - αφού άλλως προσβάλλεται, με την προβολή της επίδικης κινηματογραφικής ταινίας και η δική τους προσωπικότητα (άρθρ.57 ΑΚ), και την απόρριψη της αίτησης από τους παρεμβαίνοντες υπέρ της καθής, αφού άλλως παραβλάπτεται, από την απαγόρευση προβολής της ταινίας και το αντίστοιχο μ' εκείνο της καθής, δικαίωμά τους, για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική,οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας (άρθρ.5 Συντ.) οπότε και δικαιολογείται το έννομο συμφέρον τους, για την έκβαση της δίκης,λόγω των ανταντακλαστικών συνεπειών της, κατά την παραπάνω έννοια,παραδεκτά ασκούνται ενώπιον του δικαστηρίου τούτου, με προφορική δήλωση στο ακροατήριο (άρθρ.686 § 6 ΚΠολΔ), είναι νόμιμες, σύμφωνα με τις παραπάνω διατάξεις και πρέπει να συνεκδικαστούν με την κυρία αίτηση και να ερευνηθούν, αν είναι και ουσιαστικά βάσιμες. Αντίθετα, η πρόσθετη παρέμβαση υπέρ των αιτούντων -φυσικών και νομικών προσώπων - του νομικού προσώπου, υπό την επωνυμία "Πανελλήνιος Ομοσπονδία Ορθοδόξων Χριστιανικών σωματείων ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ" και οι πρόσθετες παρεμβάσεις υπέρ της καθής, κατά το μέρος που στρέφονται κατά των αιτούντων νομικών προσώπων,πρέπει να απορριφθούν, μετά την απόρριψη της αίτησης, ως προς τους αιτούντες, νομικά πρόσωπα και για τους ίδιους παραπάνω λόγους, ενώ οι κύριες παρεμβάσεις των, Ι.Π. και Π.Γ., που ήδη παρεμβαίνουν υπέρ των αιτούντων, πρέπει να απορριφθούν, γιατί,κι' αν δεν έγιναν διάδικοι με την πρόσθετη παρέμβασή τους, οπότε δεν έπαυσαν να είναι τρίτοι και δικαιούνται να παρέμβουν (βλ.σχετ. Κ.Μπέης ό.π. υπ' άρθ.80 σελ.435 επ. αλλά και Γ.Ράμμος:"περί προσθέτου παρεμβάσεως" παρ.18 σελ.100 και παρ.38 σελ.190),σύμφωνα με όσα παραπάνω αναφέρονται, το χαρακτηριστικό της

κυρίως παρέμβασης είναι, ότι ο τρίτος παρεμβαίνει στη μεταξύ άλλων εκκρεμή δίκη, αντιδικώντας και με τους δύο αρχικούς διαδίκους και επιδιώκοντας να βγει αυτός νικητής απέναντι και στους δύο, δυνατότητα που δεν υπάρχει στη δίκη ασφαλιστικών μέτρων (βλ.Κ.Μπέης: ό.π. υπ' άρθ.79 σελ.432, Α.Γεωργιάδης υπό ΜονΠρωτΑθ 2752/1982 Δ.14.52-53) όπως και στην προκειμένη περίπτωση, που οι κυρίως παρεμβαίνοντες δεν αντιδικούν και με τους δύο αρχικούς διαδίκους αλλά συμμαχούν με τον ένα απ' αυτούς υπέρ του οποίου και προσθέτως παρεμβαίνουν.

Από τις καταθέσεις των μαρτύρων, που εξετάστηκαν ενόρκως στο ακροατήριο, τα έγγραφα που επικαλούνται και προσκομίζουν οι αντίδικοι, την ένορκη βεβαίωση του μάρτυρα των αιτούντων, Κ.Μ., υπ' αριθμ.2553/24.10.1988 ενώπιον της συμβολαιογράφου Αθηνών Ν.Χ., και γενικά από την όλη αποδεικτική διαδικασία και την αυτοπρόσωπη, από το δικαστήριο θεώρηση, ως προς την επίδικη κινηματογραφική ταινία, με την παρακολούθηση της προβολής της, για την οποία προσκλήθηκαν και οι αντίδικοι, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι ένορκες βεβαιώσεις των μαρτύρων των αιτούντων, υπ' αριθμ.402/2.11.1988 κ.λ.π... εφόσον έγιναν μετά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, πιθανολογούνται τα εξής πραγματικά περιστατικά: Η καθή εταιρία με την επωνυμία, United International Picture ΕΠΕ, εισάγει από το εξωτερικό και εκμεταλλεύεται, κατ'επάγγελμα, κινηματογραφικές ταινίες, τις οποίες διαθέτει σε διάφορους κινηματογράφους, που τις προβάλλουν στο κοινό. Κατά μήνα Οκτώβριο 1988, εισήγαγε στην Ελλάδα την κινηματογραφική ταινία, υπό τον τίτλο "Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ", παραγωγής και σκηνοθεσίας Μάρτιν Σκορτσέζε, την οποία διέθεσε σε διάφορους κινηματογράφους των Αθηνών, μεταξύ των οποίων είναι οι κινηματογράφοι ΟΠΕΡΑ, ΕΜΠΑΣΣΥ, ΑΘΗΝΑΙΟΝ, ΑΒΟΡΑ, ΤΡΟΠΙΚΑΛ, ΑΘΗΝΑ, ΝΑΝΑ, όπου και προβάλλεται. Με την ταινία αυτή, ακατάλληλη για ανηλικούς μέχρι 17 ετών, που προκάλεσε στο εξωτερικό και στην Ελλάδα, επιδοκιμασίες, ανοχή αλλά και αποδοκιμασίες, με ήπιες και έντονες διαμαρτυρίες και διαδηλώσεις, επιχειρείται η αναπαράσταση της ζωής του Ιησού Χριστού, κατά το διάστημα, πριν από τη βάπτισή μέχρι και τη σταύρωσή του. Ο Ιησούς Χριστός εμφανίζεται συμβιβασμένος με τους ρωμαίους κατακτητές της πατρίδας του, ξυλουργός, που μόνο αυτός κατασκευάζει σταυρούς, με τους οποίους

σταυρώνονται οι συμπατριώτες του, αντιμετωπίζοντας έτσι την καταφρόνηση του Ιούδα "... μας ντροπιάζεις, μόνο εσύ φτιάχνεις σταυρούς για τους ρωμαίους. Είσαι χειρότερος κι' από κείνους. Ένας Εβραίος που σκοτώνει Εβραίους. Αναντρε, πως θα πληρώσεις τις αμαρτίες σου...". Στις σχέσεις του με το Θεό ο Ιησούς αναφέρει..."ο Θεός μ' αγαπά, ξέρω ότι μ' αγαπά... τον πολεμώ, φτιάχνω σταυρούς για να με μισήσει. Να βρει άλλον. Θέλω να σταυρωθούν όλοι οι Μεσσίες του...". Στην ερώτηση του Ιούδα, "... είσαι βέβαιος ότι είναι ο Θεός ή ο διάβολος", απαντά "... για τίποτα πια δεν είμαι βέβαιος...". Όταν, πριν αναχωρήσει για την έρημο, τα βήματά του τον οδηγούν στο πορνείο της Μαγδαληνής, για να της ζητήσει συγχώρεση, γιατί, όπως λέει "... έχω κάνει πολλά άσκημα πράγματα... τα χειρότερα που' χω κάνει τα έκανα σε σένα...", εκεί, θεατής των σαρκικών συννευρέσεων της Μαγδαληνής με τους πελάτες της, πίσω από διάφανη κουρτίνα, αντιμετωπίζει κι' απ' αυτή τους προπηλακισμούς της "... είσαι ίδιος με τους άλλους μόνο που δεν το παραδέχεσαι. Είσαι θλιβερός. Σε μισώ, να το κορμί μου (οδηγώντας το χέρι του με το δικό της στο γυμνό κορμί της) σώσε το, σώσε το...". Στην αποστροφή του, και πάλι δέχεσαι την περιφρόνησή της "... έτσι δείχνεις, ότι είσαι άνδρας;... ποτέ δεν είχες το θάρρος να φανείς άνδρας. Πάντα κρεμόσουν από τη μητέρα σου ή από μένα. Τώρα απ' το Θεό. Κρύβεσαι στην έρημο επειδή φοβάσαι. Φύγε όποτε σε βλέπω η καρδιά μου καίγεται... Θυμάμαι τότε που είμασταν παιδιά. Για κανέναν άλλο δεν έχω νοιώσει τόση τρυφερότητα. Το μόνο που ήθελα πάντα ήσουν εσύ...". Κι' ενώ εκείνος της απαντά "... εγώ τι νομίζεις ότι ήθελα;...", εκείνη τον παρακαλεί να μείνει μαζί της στο πορνείο "... δεν θα σ'αγγίζω, θα μείνεις παρθένος". Αλλού πάλι ομολογεί "... είμαι ψεύτης, υποκριτής, φοβάμαι τα πάντα. Δεν λέω την αλήθεια. Δεν έχω το θάρρος. Μόλις δω μια γυναίκα, αποστρέφω το βλέμμα κοκκινίζοντας. Τη θέλω αλλά δεν την παίρνω. Η υπερηφάνειά μου καταστρέφει τη Μαγδαληνή. Δεν κλέβω, δεν παλεύω, δεν σκοτώνω, όχι επειδή δε θέλω αλλά φοβάμαι, θέλω να επαναστατήσω ενάντια σε όλα ... ενάντια στο Θεό... αλλά φοβάμαι... θέλεις να μάθεις ποιός είναι ο Θεός μου, ο φόβος. Μόνο αυτόν θα δεις μέσα μου ... Λυπάμαι τους ανθρώπους... νοιώθω οίκτο για το κάθε τι...". Αλλά πιο κάτω, διηγούμενος την παραβολή του σπορέως στο ακροατές του διακηρύσσει την αγάπη "... αγαπάτε ο ένας τον άλλο...", τη δικαιοσύνη "... όποιοι πεινάνε για δικαιοσύνη θα είναι ευλογημένοι". Σε διάλογο με τον Ιούδα, ο οποίος του λέει "...όταν εγώ αγαπώ κάποιον πεθαίνω γι' αυτόν

και όταν μισώ κάποιον, τον σκοτώνω, θα σκότωνα κι' αυτόν που αγαπάω, αν έκανε κάτι στραβό... Είπες, αν σας χτυπήσουν γυρίστε το άλλο μάγουλο. Δε μ'άρεσε... εγώ είμαι ελεύθερος άνθρωπος. Δε γυρίζω το μάγουλο...Πρέπει να σπάσουμε την αλυσίδα του κακού με την αγάπη...", ενώ παρακάτω, πάλι διερωτάται "...πως θα μπορούσα νάμαι εγώ ο Μεσσίας; Ηθελα να σκοτώσω αυτούς που βασανίζουν τη Μαγδαληνή, είπα όμως τη λέξη αγάπη. Γιατί, δεν καταλαβαίνω...". Μετά τη βάπτιση του στον Ιορδάνη ποταμό, εν μέσω ορχουμένων γυμνών γυναικών και αφού νίκησε τους πειρασμούς στην έρημο, μια μηλιά δε, ως δια μαγείας, ξεφύτρωσε εκεί που πέταξε τα υπολείμματα από ένα μήλο που έφαγε, συναντιέται με τους μαθητές του, που τους προσφέρει,κυριολεκτικά, την καρδιά του, ξεριζώνοντάς την από τα στήθη του,λέγοντας "... αυτή είναι η καρδιά μου πάρτε την... ο Θεός είναι μέσα μας, ο διάβολος είναι έξω... θα πάρουμε ένα τσεκούρι και θα του κόψουμε το λαιμό... Πίστευα στην αγάπη, τώρα πιστεύω σ'αυτό...". Παρακάτω, στις διακηρύξεις του περί του Θεού, γίνεται περιγέλαστος από το πλήθος του ακροατηρίου του, που τον χαρακτηρίζει τρελό "...είναι τρελλός...", ενώ στην αντίδρασή του "...τι περιγελάτε;" και πάλι χλευάζεται "... αυτά παθαίνει όποιος δεν παντρεύεται. Το σπέρμα τον θολώνει ... πήγαινε σπίτι σου,είσαι δαιμονισμένος, αλλοπαρμένος...".

Στο θαύμα της ανάστασης του Λαζάρου που ακολουθεί, με το άνοιγμα της ταφόπετρας, πιάνει τη μύτη του, και ενώ ο Λάζαρος βγαίνει απ'τον τάφο, μετά την διπλή πρόσκλησή του από το Χριστό "Λάζαρε...σε καλώ εδώ..." με διπλή έκταση των χειρών του στην πρόταση, υπό την επίκληση τη βοήθειας του Θεού, προς στιγμήν, κρατώντας απ' το χέρι το Λάζαρο παρασύρεται απ' αυτόν μέσα στον τάφο. Κατά την εκδίωξη των εμπορευομένων μέσα στο ναό της Ιερουσαλήμ, στην αντίδρασή τους στα λόγια του "... όταν λέω "εγώ" εννοώ "ο Θεός",με την έκφραση. "Αυτό είναι βλασφημία", απαντά "Μα δε σου το είπαν; είμαι ο άγιος της βλασφημίας. Μη γελιέστε δεν ήρθα να φέρω την ειρήνη αλλά το ξίφος". Αποκαλείται μάγος "μάγε θεράπευσέ με... κάνε μας πλούσιους... θεράπευσέ με, θες να μπω σακάτης στον κόσμο του Θεού;". Ο Λάζαρος, ερωτώμενος, μετά την ανάστασή του "πως ήταν εκεί;" απαντά "...Δεν υπήρχε μεγάλη διαφορά...". Στο διάλογο του Ιησού Χριστού με τον Ιούδα, ο οποίος απορεί "...γιατί πρέπει να πεθάνεις;" και επισημαίνει τις αντιφατικές θέσεις του Ιησού "...

κάθε μέρα κι άλλα πότε αγάπη, πότε τσεκούρι, πότε θάνατος" ο Ιησούς του απαντά "ο Θεός μου λέει κι' λίγα κάθε φορά", ενώ, παρακάτω ο Ιούδας και πάλι εκφράζει τους δισταγμούς του για τις θέσεις του Ιησού, με τα λόγια "... ανησυχώ μήπως αλλάξει γνώμη πάλι". Στη συνέχεια, πάλι διακηρύσσει ο Ιησούς "...είμαι εδώ για να βάλω φωτιά στον κόσμο... θα σας βαφτίσω όλους με τη φωτιά...", επικαλείται τη βοήθεια του Ιούδα "Ιούδα βοήθησέ με, μείνε κοντά μου, μη μ' αφήνεις...". Στη διάρκεια του Μυστικού Δείπνου, στην ανταπόκριση των μαθητών στην πρόσκλησή τους από τον Ιησού "... τώρα πιείτε αυτό το κρασί, πάρτε το ποτήρι. Αυτό το κρασί είναι το αίμα μου", αίμα πλημμυρίζει το στόμα του Πέτρου αμέσως μόλις ήπια το κρασί απ' το ποτήρι. Στον "τελευταίο πειρασμό" επάνω στο σταυρό, που κυριαρχεί επί ημίωρο περίπου, έστω κι' αν είναι όνειρο του Ιησού Χριστού, ενύπνια έκφραση σκέψεων και επιθυμιών ή φαντασία του, υποκύπτει στον πειρασμό που τον υποβάλλει ο σατανάς, εμφανιζόμενος με τη μορφή αγγέλου, που τον συνοδεύει πλέον στις εγκόσμιες περιπλανήσεις του, συνδιαλέγεται μαζί του, λύνοντας τις απορίες του, για το νέο κόσμο που του παρουσιάζει. "Δεν είμαι ο Μεσσίας; -όχι δεν είσαι. Μην κοιτάς πίσω. Ο Θεός σου χάρισε ζωή - αυτός είναι ο κόσμος του Θεού; Αυτός που έλεγα; -όχι, εδώ είναι η γη - Γιατί έχει αλλάξει τόσο πολύ; -εσύ άλλαξες, τώρα μπορείς να δεις την αληθινή της ομορφιά. Εμείς οι άγγελοι ζηλεύουμε εσάς του ανθρώπους. Πραγματικά σας φθονούμε". Παντρεύεται τη Μαρία τη Μαγδαληνή και έρχεται σε σαρκική μίξη μαζί της, οπότε εκείνη εμφανίζεται εγκυμονούσα, πεθαίνοντας η Μαρία η Μαγδαληνή, παντρεύεται τη Μαρία, αδελφή του Λαζάρου, με την προτροπή του "αγγέλου του" που του λέει. "Υπάρχει μόνο μια γυναίκα στον κόσμο, μια γυναίκα με πολλά πρόσωπα. Αν το ένα πέσει ένα άλλο σηκώνεται. Η Μαρία η Μαγδαληνή πέθανε... αλλά η Μαρία η αδελφή του Λαζάρου εκείνη ζει. Είναι η Μαγδαληνή με διαφορετικό πρόσωπο. Φέρνει μέσα της τη μεγαλύτερή σου χαρά, το γυιό σου. Ελα μαζί μου. Έτσι έρχεται ο σωτήρας. Σιγά-σιγά, από αγκάλιασμα σ' αγκάλιασμα, από γυιό σε γυιό...". Αναλογίζεται ο Χριστός, όπως φέρεται να λέει "όλα τα λάθη που έχω κάνει. Τι στραβό δρόμο είχα πάρει, για να βρω το Θεό", απατά τη Μαρία με τη Μάρθα, πάλι με την προτροπή του "αγγέλου" του, που του λέει και πάλι, "Μόνο μια γυναίκα υπάρχει στον κόσμο", γερνά, αφού έχει χαρεί και έζησε τις ανθρώπινες απολαύσεις. Στον Παύλο, που διακηρύσσει στους ακροατές του, ότι "Ο Ιησούς δεν ήταν γυιός της

Μαρίας, ήταν γυιός του Θεού...τιμωρήθηκε για τα δικά μας αμαρτήματα, βασανίστηκε και σταυρώθηκε και μετά τρεις ημέρες αναστήθηκε κι' ανέβηκε στους ουρανούς...νίκησε το θάνατο... κι' όλες μας οι αμαρτίες συγχωρέθηκαν...", εμφανίζεται ο Ιησούς, στα πλαίσια του "τελευταίου πειρασμού", και διακόπτοντάς τον συνδιαλέγεται μαζί του "Ιησούς: Είδες αυτόν τον Ιησού τον Ναζωραίο, όταν αναστήθηκε;με τα μάτια σου; -όχι αλλά είδα μια αστραπή, κι' άκουσα τη φωνή του - είσαι ψεύτης... Δε σταυρώθηκα, δεν αναστήθηκα, είμαι ένας άνθρωπος... ο Πιλάτος με καταδίκασε αλλά ο Θεός μ' έσωσε - όχι δε σ'έσωσε - Δε θα μου πεις εσύ τι μου συνέβη, ξέρω εγώ, τώρα ζω σαν άνθρωπος, εργάζομαι, τρώω, έχω παιδιά. Για πρώτη φορά χαίρομαι τη ζωή μου. Μη λες ψέματα για μένα, γιατί θα πω σε όλους την αλήθεια - Μα τι έχεις πάθει; κοίτα γύρω σου... κοίτα αυτούς τους ανθρώπους. Βλέπεις πόσο είναι δυστυχισμένοι, πόσο υποφέρουν;... Μόνη τους ελπίδα είναι ο αναστημένος Ιησούς.Αδιαφορώ, αν εσύ είσαι ο Ιησούς ή όχι. Ο αναστημένος Ιησούς θα μας σώσει, κι' αυτό έχει σημασία. - Ψέματα. Δεν μπορείς να σώσεις τον κόσμο με ψέματα. - Επλάσα την αλήθεια μ' αυτά που χρειαζόταν ο λαός. Αν πρέπει να σε σταυρώσω, για να σώσω τον κόσμο θα το κάνω. Κι' αν πρέπει να σε αναστήσω θα το κάνω κι' αυτό... Δεν ξέρεις πόσο χρειάζεται ο λαός το Θεό... Ο δικός μου Ιησούς είναι πιο σπουδαίος και πιο ισχυρός". Γερασμένος πλέον ο Χριστός, στο κρεβάτι του, δέχεται την επίσκεψη του Πέτρου, του Ναθαναήλ, του Ιωάννη και τελευταία του Ιούδα, που θυμωμένος του λέει "...Προδότη. Η θέση σου ήταν στο σταυρό. Όταν όμως πλησίασε ο θάνατος τρόμαξες και τόσκασες... και κρύφτηκες στη ζωή κάποιου ανθρώπου...είσαι δειλός... ανάθεμα την ώρα που σε γνώρισα...σ'αγαπούσα τόσο πολύ...που σε πρόδωσα. Κι' εσύ, τι δουλειά έχεις εσύ με γυναίκες και παιδιά...". Ο "τελευταίος πειρασμός"τελειώνει. Ο "άγγελος" του Ιησού αποκαλύπτεται, ότι είναι ο σατανάς, που του λέει πλέον "...Σου είπα ότι θα συναντιόμασταν πάλι. Αν πεθάνεις έτσι, πεθαίνεις σαν άνθρωπος. Στράφηκες ενάντια στο Θεό, τον πατέρα του. Δεν υπάρχει θυσία, δεν υπάρχει σωτηρία.Τίποτα δεν μπορείς να κάνεις πια. Εζησες αυτή τη ζωή, τη δέχτηκες. Τώρα τελειώνει, θα πεθάνεις σαν άνθρωπος". Ο Χριστός σύρεται προς το σταυρό, επικαλείται τη βοήθεια του Θεού "...πατέρα θα μ' ακούσεις; Είσαι ακόμη εκεί; Θ' ακούσεις ένα εγωϊστή, άπιστο γυιό; Σε πολέμησα όταν με κάλεσες, αντιστάθηκα.Δεν ήθελα να' μαι γυιός σου. Συγχώρεσέ με. Δεν αγωνίστηκα με όλη μου τη δύναμη... Θέλω να φέρω τη

σωτηρία πατέρα ... Θέλω να πληρώσω το τίμημα, να σταυρωθώ και ν' αναστηθώ, θέλω να είμαι ο Μεσσίας". Επανεμφανίζεται ο Χριστός στο σταυρό, προφέροντας τις λέξεις "τετέλεσται-τετέλεσται", οπότε και η κινηματογραφική αναπαράσταση τελειώνει.

Μ' αυτά, διαθνισμένα και ενισχυμένα με τη βοήθεια και τη δύναμη της κινηματογραφικής τέχνης, ως προς την κίνηση, την έκφραση και την εν γένει φωτογραφική αναπαράσταση και σκηνοθεσία, σε βαθμό που το κοινό να δέχεται την επίδικη κινηματογραφική ταινία σαν άλλη πραγματικότητα, χωρίς αυτή - πρέπει να σημειωθεί - να πιθανολογείται και ως άσεμνη, κατά την έννοια των διατάξεων των άρθρων 29 § 1 και 30 ν.5060/1931 (βλ. ΑΠ 1194/1987 ΝοΒ 35.1448 και εκεί παρ.), ο Ιησούς Χριστός, με την ύλη των Ευαγγελίων της χριστιανικής εκκλησίας εμφανίζεται, κατά την θεϊκή αλλά και την ανθρώπινη φύση του, ως αδύναμος, τρομαγμένος, ψεύτης, υποκριτής, μάγος, αλλοπρόσαλος, μιλώντας πότε για αγάπη, πότε για φόβο, πότε για τσεκούρι και για φωτιά, με αμφιβολίες για την αποστολή του και ερωτικές φαντασιώσεις, ανομολόγητες επιθυμίες και πόθους, διακωμωδείται, χλευάζεται και γελοιοποιείται δημοσίως, αφού ο κινηματογράφος είναι τόπος προσιτός στο κοινό, με σκοπό την εκδήλωση περιφρονησεως, οπότε και κακόβουλα βλασφημείται (πρβλ.ΑΠ 233/1978 ΝοΒ 26.547 επ.). Κι' αυτά, έστω κι' αν, στη συγκεκριμένη περίπτωση, κίνητρο του δημιουργού υπήρξε η καλλιτεχνική δημιουργία που προστατεύεται συνταγματικά, όχι όμως πέρα από το όριο προσβολής άλλου εννόμου αγαθού, όπως το θρησκευτικό συναίσθημα των άλλων που, ως επί μέρους εκδήλωση της θρησκευτικής ελευθερίας εξίσου προστατεύεται (βλ. Γ.Κρίππας Π.Χ.ΚΕ', 459 επ.464) βρίσκονται έξω από τα πλαίσια προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων, της πνευματικής ελευθερίας, της οικονομικής ελευθερίας αλλά και της θρησκευτικής ελευθερίας, αφού δεν περιορίζονται σε επί μέρους δογματικές παρεκκλίσεις, εν σχέσει με τα δόγματα της χριστιανικής θρησκείας και ειδικά στην εμφάνιση ενός " ανθρωπινότερου" Χριστού, αφού και μ' αυτή την εκδοχή ο Χριστός διακωμωδείται και χλευάζεται, αντιστρατεύονται προς τα χρηστά ήθη που εκπηγάζουν από τις θεμελιώδεις πολιτειακές, κοινωνικές, οικονομικές και ηθικές αρχές και αντιλήψεις που κυριαρχούν στην Ελληνική πολιτεία και αντιπροσωπεύουν την περί του πρόποντος λαϊκή συνείδηση, και επί πλέον

προφανώς αντίκεινται στον κοινωνικό και οικονομικό σκοπό του ασκουμένου από την καθής δικαιώματος, που κι' αυτό δεν επιτρέπεται, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 25 § 3 Συνταγμ., 281 ΑΚ. Ετσι,πιθανολογείται, ότι δεν υπάρχει προστατεύσιμο δικαίωμα της καθής,που θα μπορούσε να τεθεί ως αντιμέτωπο του προσβαλλομένου δικαιώματος της προσωπικότητας των αιτούντων, έκφανση του οποίου αποτελεί το θρησκευτικό τους συναίσθημα που προσβάλλεται.Επομένως, ενόψει του ότι πιθανολογείται και κατεπίγουσα περίπτωση, λόγω της φύσεως του προστατευτέου δικαιώματος, πέρα των εντόνων διαμαρτυριών και εκδηλώσεων κατά της προβολής της επίδικης κινηματογραφικής ταινίας, συντρέχει περίπτωση προσωρινής δικαστικής προστασίας των αιτούντων φυσικών προσώπων, με τα ενδεδειγμένα, κατά τα οριζόμενα στο διατακτικό, ασφαλιστικά μέτρα. Κατ' ακολουθίαν, πρέπει να γίνει εν μέρει δεκτή η αίτηση και οι υπέρ των αιτούντων πρόσθετες παρεμβάσεις των φυσικών προσώπων, και να απορριφθούν οι υπέρ της καθής πρόσθετες παρεμβάσεις. Τα δικαστικά έξοδα πρέπει να συμψηφιστούν, γιατί υπήρχε εύλογη αμφιβολία ως προς την έκβαση της δίκης (άρθρ.179 ΚΠολΔ).

Δημοσίευση: Εφημερίδα Ελλήνων Νομικών **Έτος:** 1989 **Τόμος:** 30 **Σελ.**1375,
Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΔΣΑ

Σχέση παλλακίας – Μη αντίθεση στα χρηστά ήθη

Άρειος Πάγος Τμ. Α' 751/1989

Πρόεδρος: Α. Παπαθανασίου, Εισηγητής: Δ. Τζούμας

Περίληψη

Άκυρη η διάταξη τελευταίας βούλησης που αντιβαίνει στα χρηστά ήθη. Δεν αντίκειται (καθ' εαυτή) στα χρηστά ήθη η με διάταξη τελευταίας βούλησης κατάλειψη περιουσίας σε πρόσωπο με το οποίο ο διαθέτης τελούσε σε σχέση παλλακίας, ή είχε σαρκικές σχέσεις, εκτός αν από τη σχετική διάταξη προκύπτει εκδήλωση αδικαιολόγητης περιφρόνησης προς εγγύτατα πρόσωπα της οικογένειας αυτού.

Κείμενο απόφασης

Κατ' εφαρμογή του άρθρου 178 Α. Κ. διάταξη τελευταίας βουλήσεως, αντιβαίνουσα εις τα χρηστά ήθη είναι άκυρη. Ως κριτήριο των "χρηστών ηθών" χρησιμεύει το περί ηθικής συναίσθημα του κατά γενική αντίληψη χρηστού, έμφρονος και υγιώς σκεπτομένου κοινωνικού ανθρώπου, διά την κρίση δε περί της αντιθέσεως της διατάξεως τελευταίας βουλήσεως προς τα χρηστά ήθη, λαμβάνονται υπόψη το περιεχόμενο και τ' αποτελέσματα της διατάξεως, τα κτήσαντα τον διαθέτη αίτια, ο υπ' αυτού επιδιωκόμενος σκοπός και εν γένει το σύνολο των συνοδευουσών την διάταξη περιστάσεων και συνθηκών. Περαιτέρω, η διά διατάξεως τελευταίας βουλήσεως κατάλειψη περιουσίας σε πρόσωπο με το οποίο ο διαθέτης τελούσε σε σχέση παλλακίας ή είχε σαρκικές σχέσεις, δεν ενέχει καθ' εαυτή περιεχόμενο αντικείμενο εις τα χρηστά ήθη, εκτός εάν εις την συγκεκριμένη περίπτωση η τελευταία διάταξη, ως εκ του τρόπου κατά τον οποίον εγένετο, συνιστά εκδήλωση αδικαιολογήτου περιφρονήσεως προς προς εγγύτατα πρόσωπα της νομίμου οικογενείας του διαθέτου (Α. Π. Ολ. 821/1977). Στην προκειμένη περίπτωση το Εφετείο που δίκασεν, όπως προκύπτει από την προσβαλλομένη απόφασή του, εδέχθη ότι η πρώτη από τις ενάγουσες Σ. το γένος Χ. Ν. ήλθε σε νόμιμο γάμο με τον Ν. Π. στην Αθήνα, την 25-7-1937. Από το γάμο τους αυτό γεννήθηκε η δεύτερη από τις ενάγουσες Ε. θυγ. Ν. Π., η οποία τον Μάιο του 1962, ανήλικη ακόμη ήλθε σε νόμιμο γάμο με τον Χ.Δ., καθηγητή φιλόλογο. Στο γάμο αυτό της θυγατέρας του συγκατατέθηκε ο Ν.Π. με έγγραφη, από 29-5-1961, δήλωσή του, αλλά και δύο μήνες προ του γάμου αυτής, με το υπ' αριθμόν 17302/1962 προσύμφωνο προικοσυμβολαίου του συμβολαιογράφου Αθηνών Η.Τ., υποσχέθηκε την αγορά επίπλων για προίκα της. Η ίδια θυγατέρα του είναι ήδη, πτυχιούχος της Γαλλικής Ακαδημίας και έχει δύο θυγαττέρες την Σοφία, που γεννήθηκ την 21-7-1966 και την Ιλάειρα, που γεννήθηκε την 19-6-1973. Εξ άλλου, και ο σύζυγος αυτής Χ.Δ. έχει διακριθεί ως επιστήμων, με σπουδές και υποτροφίες στο εσωτερικό για κλασσική φιλολογία και Αρχαιολογία και στο εξωτερικό (Πανεπιστήμια Καΐρου, Λιέγης και Βελγίου) για παπυρολογία, επιγραφική κ.λ.π., είναι δε ήδη επιστημονικός συνεργάτης της Ακαδημίας Αθηνών. Ενώ, όμως, η συμβίωση της πρώτης από τις ενάγουσες με τον σύζυγό της Ν.Π.συνεχιζόταν αρμονικότατα, ο τελευταίος άρχισε, ξαφνικά, να

συμπεριφέρεται προς εκείνην με τρόπο βάνουσο, να την εκδιώξει δε, τελικά, από το σπίτι τους, την 11-8-1966, δηλαδή έπειτα από συμβίωση 29 ετών, για να συζησει, έκτοτε, με την πρώτη εναγομένη Ζ. συζ. Χ.Π., η οποία ήταν σύζυγος του αδελφού του Χρήστου, με τρία παιδιά, και με την οποία διατηρούσε από μακρού χρόνου ερωτικές σχέσεις. Ακολούθησαν φιλονικίες μεταξύ του Ν. Π. και του αδελφού του Χ.Π., όστις διέκοψε την έγγαμη συμβίωση με την ανωτέρω σύζυγό του, υπό την επήρεια της οποίας ο Ν.Π., προς τον σκοπό να αποφύγει την διατροφή των εναγουσών συζύγου και θυγατρών των διά της ανυπαρξίας των περιουσιακών του στοιχείων, αγόραζε ακίνητα επ' ονόματι αυτής δηλαδή της συζύγου του αδελφού του-ερωμένης του και της συνεναγομένης θυγατρών της Α.Χρ. Π. Έκτοτε ο Ν. Π. και η πρώτη εναγομένη σύζυγος του αδελφού του ενεφανίζοντο σαν σύζυγοι σε κέντρα διασκεδάσεως, παρά τις διαμαρτυρίες και παρατηρήσεις και εις πείσμα συγγενικών και φιλικών τους προσώπων, τα οποία ματαίως προσπαθούσαν να τους συνετήσουν. Στην συνέχεια η πρώτη από τις ενάγουσες αρρώστησε από αρτηριακή υπέρταση, ανεπάρκεια των στεφανιαίων με στηθαγχικούς παροξυσμούς και οστεοαρθρίτιδα. Αρρώστησε όμως και ο Ν. Π., ο οποίος, λόγω κακής λειτουργίας του κυκλοφοριακού, εγχειρίστηκε, του έδωσε δε αίμα ο ανωτέρω γαμπρός του.

Ομοίως του συμπαραστάθηκε η κόρη του, μέχρι τις τελευταίες του στιγμές. Ενώ η πρώτη ενάγουσα σύζυγός του, δεν τον επεσκέπτετο κατά την διάρκεια της ασθενείας του, διότι ημποδίζετο από την πρώτη εναγομένη ερωμένη του. Με βάση τις παραδοχές αυτές το Εφετείο έκρινεν ότι η υπ' αριθμόν 2.469/1980 δημοσία διαθήκη του κληρονομούμενου Ν. Π., η οποία συνετάγη ενώπιον του συμβολαιογράφου Αθηνών Κ. Γ. και διά της οποίας αυτός εγκατέστησε μοναδική κληρονόμο του την πρώτη των εναγομένων σύζυγο του αδελφού του Ζ. Π., ενώ περιώρισε στην νόμιμη μοίρα την αρχικώς ενάγουσα νόμιμη σύζυγό του Σ. και την συνενάγουσα θυγατέρα τους Ε. Δ., δεν είναι άκυρη ως προς την σύζυγό του, διότι δεν αποτελεί εκδήλωση αδικαιολογήτου περιφρονήσεως ως προς αυτήν και ως εκ τούτου δεν αντίκειται στα χρηστά ήθη. Γι αυτό και απέρριψε ως προς ταύτην, μετ' εξαφάνιση της πρωτοδίκου αποφάσεως, την ένδικη, από 14-4-1980, αγωγή, διώκουσα την αναγνώριση του ότι είναι άκυρες ως αντίθετες προς τα χρηστά ήθη οι διαθήκες του

κληρονομούμενου Ι) υπ' αριθμ. 1224/1977 ενώπιον του συμβολαιογράφου Αθηνών Γ. Π. διά της οποίας απεκλήρωσε τις ενάγουσες σύζυγον και θυγατέρα του και εγκατέστησε κληρονόμους του τις εναγόμενες σύζυγον του αδελφού του και την θυγατέρα της και 2) 2469/1980 ενώπιον του συμβολαιογράφου Αθηνών Κ. Γ. διά της οποίας ανεκάλεσε την πρώτη διαθήκη του, εγκατέστησε μοναδική κληρονόμο του την σύζυγο του αδελφού του, ενώ τις ενάγουσες περιώρισε στην νόμιμο μοίρα. Έτσι που αποφάνθηκε το Εφετείο εστέρησε την απόφασή του νομίμου βάσεως δι ανεπαρκούς αιτιολογίας, διότι δεν διευκρινίζει γιατί η ως άνω τελευταία διάταξη (δευτέρα διαθήκη) του κληρονομούμενου δεν συνιστά εκδήλωση αδικαιολογήτου περιφρονήσεως προς την σύζυγόν του και επομένως δεν αντιβαίνει προς τα χρηστά ήθη, παρά την προεκτεθείσα συμπεριφορά αυτού έναντι της συζύγου του, προς την οποία φαίνεται να καταλογίζει αδιαφορία ιδία κατά την διάρκεια της ασθενείας του, ενώ κατά τις παραδοχές της η διακοπή της εγγάμου συμβιώσεως οφείλεται αποκλειστικά στον διαθέτη σύζυγο, η δε μη επίσκεψις του υπ εκείνης κατά το διάστημα της ασθενείας του οφείλεται σε παρεμπόδιση της από την ερωμένη του, και τις εν γένει συνθήκες υπό τις οποίες συνετάγη. Διό και κατέστησε την απόφασή του αναιρετέα, καθό μέρος απέρριψε την ένδικη αγωγή ως προς την πρώτη των εναγουσών σύζυγο του διαθέτου Σ. Ν. Π. (η οποία αποβιώσασα ήδη εκκληρονομήθη, εξ αδιαθέτου υπό της δευτέρας εξ αυτών αναιρεσειούσης θυγατρός της) κατά τον βάσιμον περί τούτου δεύτερον, εκ του άρθρου 559 αριθμ. 19 Κ. Πολ. Δικ., λόγον αναιρέσεως.

Δημοσίευση: Εφημερίδα Ελλήνων Νομικών Έτος: 1990 Τόμος: 57 Σελ. 197, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΔΣΑ

Χρήση θρησκευτικού συμβόλου ως εμπορικό σήμα – Αντίθεση στα χρηστά ήθη

Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών 2317 /1985

Πρόεδρος: Α. ΚΟΣΙΟΛΑΣ, Εισηγητής: Χ. ΖΩΗΣ

Περίληψη

Σήμα - Προσβολή προσωπικότητας - Η εφαρμογή των άρθρων 57 και 59 ΑΚ προϋποθέτει παράνομη ενέργεια η οποία προσβάλλει την προσωπικότητα σε όλες τις εκφάνσεις της - στις οποίες περιλαμβάνεται και ο συναισθηματικός κόσμος του ανθρώπου καθώς και ό,τι καθορίζει την σωματική, ψυχική, πνευματική και κοινωνική του ατομικότητα (όπως η θρησκευτική συνείδηση) ανεξάρτητα ύπαρξης υπαιτιότητας που απαιτείται μόνο για την ικανοποίηση της ηθικής βλάβης ή την καταβολή αποζημίωσης. Προσβολή της πίστης μπορεί να γίνει και με τη χρησιμοποίηση ιερών συμβολών για επίτευξη σκοπών μη θρησκευτικών. Λαμβάνεται υπόψη από το δικαστήριο αυτεπάγγελτα χωρίς αποδείξεις -ότι υπερβαίνει τα επιβαλλόμενα απ' τα χρηστά ήθη όρια και ότι απ' τη χρησιμοποίησή τους μπορεί να προσβληθεί η προσωπικότητα ειδικών ατόμων, όπως λειτουργών της Ορθόδοξης εκκλησίας, διότι η πίστη στα δόγματα και τα σύμβολα της θρησκείας αποτελούν στοιχείο της προσωπικότητάς. Επίσης μπορεί η χρησιμοποίησή τους να αποτελεί αδικήματα ΠΚ (όπως βλασφημία).

Κείμενο απόφασης

Επειδή, κατά μεν την διάταξιν του άρθρου 57 παρ. 1 ΑΚ ο προσβαλλόμενος παρανόμως εις την προσωπικότητα αυτού, δικαιούται να απαιτήσει την άρσιν της προσβολής, έτι δε και την παράλειψιν ταύτης εν τω μέλλοντι, εφ' όσον εννοείται αύτη συνεχίζεται, κατά δε την διάταξιν του άρθρου 59 ιδίου κώδικος, το δικαστήριο εις τας περιπτώσεις των δύο προηγουμένων άρθρων, δύναται δια της αποφάσεώς του, αιτήσει του προσβληθέντος και λαμβανομένου υπ' όψει του είδους της προσβολής, να καταδικάση τον υπαίτιον εις ικανοποίησιν της ηθικής βλάβης του προσβληθέντος. Εκ των διατάξεων τούτων σαφώς προκύπτει, ότι ίνα τύχουν αύται εφαρμογής, απαιτείται παράνομος ενέργεια, δι' ης προσβάλλεται η προσωπικότης εις οιαδήποτε των εκφάνσεων αυτής (πνευματικήν, σωματικήν, εργασίαν, ελευθερίαν, υγείαν, τιμήν κλπ) εις ας περιλαμβάνεται και ο συναισθηματικός του ανθρώπου κόσμος. Δεν απαιτείται η συνδρομή υπαιτιότητος, εάν υπό του προσβαλλομένου αξιούται η άρσις της προσβολής ή η απαγόρευσις αυτής εν τω μέλλοντι. Η υπαιτιότης αύτη είναι όμως αναγκαία προκειμένου περί ικανοποιήσεως της ηθικής βλάβης ή καταβολής αποζημίωσης, διότι προς τούτο απαιτείται αδικοπραξία, ήτοι συμπεριφορά παράνομος και υπαίτιος, ής συνέπεια είναι η ζημία του

προσβαλλομένου (βλ. ολ. ΑΠ 812/80 ΝοΒ 29.79, 835/72 ΝοΒ 21.205, 706/89 ΝοΒ 18.567). Εν τη εννοία της προσωπικότητας περιλαμβάνεται και ο συναισθηματικός κόσμος του ανθρώπου και παν ό,τι καθορίζει την σωματική, ψυχική, πνευματική και κοινωνική αυτού ατομικότητα (βλ. Γεωργιάδη - Σταθόπουλο, Αστικός Κώδιξ Ι, σελ. 99 υπ' άρθρον 57). Εν εκ των κυριωτέρων στοιχείων, τα οποία συγκροτούν την ψυχική και ατομική πνευματικότητα του ανθρώπου και κατ' επέκτασιν προσδιορίζουν και την κοινωνική του ατομικότητα, είναι και η θρησκευτική του συνείδησις, η οποία δημιουργείται δια της πίστεως εις ορισμένην θρησκείαν και τα δόγματα αυτής, αφού η συνείδησις του αυτή προσδιορίζει και τον τρόπον ζωής του ατόμου, διότι συμφώνως προς αυτήν προσπαθεί να συμπεριφέρηται και ουχί σπανίως, και να σκέπτεται. Υπ' αυτήν την έννοιαν, οσάκις προσβάλλεται η πίστις τινός, υπάρχει και προσβολή της προσωπικότητός του. Προσβολή δε της πίστεώς του δύναται να γίνη και δια χρησιμοποίησεως ιερών συμβόλων δια την επίτευξιν σκοπών πέραν της θρησκείας κειμένων. Δια τους ανωτέρω δε λόγους και δια της διατάξεως του άρθρου 13 του Συντάγματος η ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως προστατεύεται ως ατομικόν του ανθρώπου δικαίωμα. Εν προκειμένω, δια της υπό κρίσιν αγωγής οι ενάγοντες εκθέτουν, ότι η πρώτη εναγομένη διαθέτει εις την ελληνικήν αγοράν και διαφημίζει δια της δευτέρας εξ αυτών, προϊόντα (έτοιμα ενδύματα) εισαγωγής της (της πρώτης), άτινα φέρουν επ' αυτών εν είδει σήματος την λέξιν "JESUS", σημαίνουσιν τον Ιησούν Χριστόν, ιδρυτήν της χριστιανικής θρησκείας, ήστινος θρησκείας λειτουργοί και πιστοί είναι ούτοι (ενάγοντες), και ότι εκ της παρανόμου, ως καθ' υπέρβασιν προφανή των ορίων των επιβαλλομένων υπό των χρηστών ηθών, γενομένης ως άνω χρήσεως του ονόματος του Ιησού Χριστού, προσβάλλεται η προσωπικότης αυτών, καθ' όσον το όνομα αυτό είναι, κατ' αυτούς και κατά κοινήν αντίληψιν συνυφασμένον με την θρησκευτικήν των συνείδησιν, αποτελούσαν σπουδαίον στοιχείον της προσωπικότητός των. Συνεπεία των ανωτέρω αιτούνται όπως, δι' αποφάσεως κηρυσσομένης προσωινώς εκτελεστής, υποχρεωθεί η πτώτη των εναγομένων να μη χρησιμοποιή το εν λόγω σήμα, η δε δευτέρα να μη διαφημίξη τα προϊόντα της πτώτης άτινα φέρουν επ' αυτών το σήμα αυτό. Αιτούνται επίσης οι ενάγοντες να απογορευθή εις την πρώτην εναγομένην και η χρησιμοποίησις πάσης εν γένει φράσεως ή παραστάσεως φερούσης το εν λόγω σήμα, να διαταχθή η κατάσχεσις

των κυκλοφορούντων προϊόντων της πρώτης εναγομένης των φερόντων το σήμα αυτό, είτε εις χείρας αυτής ευρισκομένων είτε εις χείρας τρίτων, να δημοσιευθή η εκδοθησομένη απόφασις δια του τύπου, μα απαγγελθή εις βάρος των νομίμων εκπροσώπων των εναγομένων προσωπική κράτησις και χρηματική ποινή εν περιπτώσει μη συμμορφώσεώς των προς την εκδοθησομένην απόφασιν και να καταδικασθούν αι εναγόμενοι εις την δικαστικήν των απόφασιν. Ούτως έχουσα η υπό κρίσιν αγωγή είναι νόμω βάσιμος, ερειδομένη επί των διατάξεων των άρθρων 5 και 13 του Συντάγματος, 281, 247, 57 και 59 ΑΚ, 907, 908 και 947 ΚΠολΔ.

Επειδή, η εναγομένη εταιρία δια των εγγράφων προτάσεών της ρητώς συνομολογεί, ότι τα διατιθέμενα υπ' αυτής εις την ελληνικήν αγοράν προϊόντα (ενδύματα) φέρουν επ' αυτών δεν είναι γνωστόν εις την πλειοψηφίαν των ανθρώπων της ελληνικής κοινωνίας ότι δηλοί το όνομα του ιδρυτού της χριστιανικής θρησκείας και Θεού κατά τα δόγματα αυτής Ιησού Χριστού και επομένως δια της χρησιμοποίησεως αυτής κατά τον προεκτεθέντα τροπον δεν υφίσταται προφανής υπέρβασις των κανόνων των επιβαλλομένων υπό των χρηστών ηθών. Ο ισχυρισμός αυτός της εναγομένης, συνιστών άρνησιν της αγωγής, είναι απορριπτέος, διότι οι περισσότεροι γενικής μορφώσεως άνθρωποι γνωρίζουν την σημασίαν της εν λόγω λέξεως, αλλ'ακαι είναι εύκολη η γνώσις τούτου, δια αναζητήσεως της πηγής αυτής. Τούτο δε, ότι δηλαδή πας τις μέσης μορφώσεως άνθρωπος, διαβιών εν τη ελληνική κοινωνία δύναται να πληροφορηθή την σημασίαν της εν λόγω λέξεως, είναι πασίδηλον, κατά την έννοιαν του άρθρου 336 παρ. 1 ΚΠολΔ και περί τούτου δεν τάσσεται απόδειξις, αφού λαμβάνεται υπ' όψιν αυτεπαγγέλτως υπό του δικαστηρίου, χωρίς να ταχθή περι τούτου θέμα αποδείξεως. Πασίδηλον επίσης, υπό την ανωτέρω έννοιαν είναι και το ότι η χρησιμοποίησις του ονόματος του ιδρυτού της χριστιανικής θρησκείας Ιησού Χριστού εν είδει σήματος υπερβαίνει προφανώς τα όρια τα επιβαλλόμενα εκ των χρηστών ηθών. Άλλωστε υπό του ημεδαπού δικαίου η χρησιμοποίησις του ονόματος του Ιησού Χριστού, δι' εμπορικούς ως άνω λόγους, δυνατόν να συνιστά και βλασφημίαν υπό την έννοιαν του άρθρου 198 παρ. 2 του ΠΚ, απαγορεύεται δε η κατάθεσις αυτού ως σήματος κατ' άρθρον 3 παρ. 1 εδ β' του α.ν. 1998/39 "περί σημάτων", ως ετροποποίηθη δια του ν. 3205/1955, διότι

το όνομα του ιδρυτού της χριστιανικής θρησκείας είναι θρησκευτικόν σύμβολον. Περαιτέρω η εναγομένη συνομολογεί την ιδιότητα των εναγόντων ως λειτουργών της Ορθοδόξου Εκκλησίας, και είναι πασίδηλον ότι εκ της χρησιμοποίησεως της λέξεως αυτής υπό της εναγομένης προσβάλλεται η προσωπικότης αυτών, διότι οι ενάγοντες ως χριστιανοί και ιερείς πιστεύουν εις τα δόγματα αυτής και στοιχείων της προσωπικότητός των αποτελεί η πίστις των εις αυτά και εις τα σύμβολα της εν λόγω θρησκείας. Κατ' ακολουθίαν των ανωτέρω και μη απαιτουμένης υπαιτιότητος των οργάνων της εναγομένης ως προς την χρησιμοποίησιν της εν λόγω λέξεως πρέπει να γίνη δεκτή από τούδε η υπό κρίσιν αγωγή και υποχρεωθή η εναγομένη να μη χρησιμοποίη την εν λόγω λέξιν εν είδει σήματος εις τα υπ' αυτής διατιθέμενα εις την ελληνικήν αγοράν προϊόντα (είδη ενδύσεως).

Δημοσίευση: Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου **Έτος:** 1985 **Τόμος:** ΛΣΤ' Σελ. 179, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΔΣΑ

ΣτΕ Τμ. Γ' 204/2005

Περίληψη

Η διά νόμου επιφύλαξη περί ασκήσεως του επαγγέλματος του δικηγόρου μόνον από Έλληνες πολίτες, από υπηκόους κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και από ομογενείς δεν αντίκειται, εν όψει και της φύσεως του λειτουργήματος του δικηγόρου, στο άρθρο 5 του Συντάγματος, αφού το άρθρο αυτό δεν προστατεύει απολύτως κάθε οικονομική ή επαγγελματική δραστηριότητα των ευρισκομένων στην Ελλάδα αλλοδαπών.

Δημοσίευση: Δελτία Νομολογιακής και Βιβλιογραφικής Ενημέρωσης www.ste.gr

ΣτΕ Τμ. Δ' 2422/85 - Κέντρα παραθερισμού γυμνιστών

Πρόεδρος: Α. Τσούτσος, αντιπρόεδρος, Εισηγητής: Γ. Δεληγιάννης

Κείμενο απόφασης

Επειδή, δια της υπό κρίσιν αιτήσεως, ζητείται η ακύρωση 1) της υπ' αριθ. 536118/27.9.1984 πράξεως του Υπουργού Προεδρίας της Κυβερνήσεως, εγκριτικής της υπ' αριθ. 1129/35/13.9.1984 αποφάσεως του διοικητικού συμβουλίου του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού (ΕΟΤ), δια της οποίας επετράπη η λειτουργία Κέντρου Παραθερισμού Γυμνιστών εις το ξενοδοχειακό συγκρότημα L.M., το οποίον ευρίσκεται πλησίον της περιοχής Πετροθαλάσσης της Ερμιόνης-Αργολίδος και φέρεται ως ανήκον εις την Α.Ε. υπό την επωνυμίαν «L.M.N.Π.Δ. Α.Ε.» ως και 2) υπ' αριθ. 536319/28.9.1984 πράξεως του γενικού γραμματέως του ΕΟΤ δια της οποίας, εκδοθείσης εις εκτέλεσιν της προηγούμενης πράξεως, εχορηγήθει εις την ως άνω εταιρείαν άδεια λειτουργίας του Κέντρου τούτου. Επειδή, ο αιτών Μητροπολίτης Ύδρας, Σπετσών, Ερμιονίδος και Αιγίνης νομιμοποιείται εις την άσκησιν της υπό κρίσιν αιτήσεως, ως ασκών κατά νόμον (άρθρ. 29 παρ. 1 του Ν. 590/1977 «Περί του καταστατικού Χάρτου της Εκκλησίας της Ελλάδος» ΦΕΚ 146), εντός της περιφέρειας της Μητροπόλεως του, όπου πρόκειται να λειτουργήσει το επίδικον Κέντρον, την προβλεπομένην εξουσίαν υπό των Ιερών Κανόνων και των Νόμων της Πολιτείας, καθιερούντων συνεργασίαν της Εκκλησίας μετ' αυτής επί θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος (άρθρ. 2 του ως άνω νόμου), μεταξύ των οποίων προδήλως συμπεριλαμβάνονται τα αφορώντα εις την περιφρούρησιν των παραδόσεων και των κανόνων της κοινωνικής ηθικής, οι οποίοι καθ' α προβάλλει ο αιτών, διατρέχουν τον κίνδυνον να πληγούν εκ της λειτουργίας τιοιούτου Κέντρου. Συνεπώς είναι απορριπτέοι ως αβάσιμοι οι περί του εναντίου ισχυρισμοί του ΕΟΤ και των παρεμβαινόντων. Επειδή, ο νομοθέτης δια του άρθρου 1 παρ. 1 του Ν. 1399/1983 (ΦΕΚ 145) επέτρεψε την λειτουργίαν κέντρων παραθερισμού γυμνιστών εις τον ελληνικόν χώρον, καθορίσας δια της παραγράφου 2 του άρθρου τούτου την μορφήν υπό την οποίαν θα λειτουργούν. Ειδικώτερον κατά την διάταξιν ταύτην: «2. Ως κέντρα παραθερισμού γυμνιστών νοούνται: α) Ξενοδοχεία και κάθε άλλης μορφής τουριστικές εγκαταστάσεις (όπως τα κάμπινγκς) που ύστερα από ειδική άδεια του ΕΟΤ λειτουργούν εφεξής μόνο ως κέντρα παραθερισμού γυμνιστών, ενόσω διαρκεί η άδεια αυτή. β) Οι εγκαταστάσεις που εξυπαρχής ιδρύονται και λειτουργούν ως τέτοιου είδους κέντρα με ειδική άδεια του ΕΟΤ.». Εξ άλλου δια

της παραγράφου 3 του άρθρου τούτου διέγραψε τον κύκλο των δυνάμενων να διαμένουν εις τα Κέντρα ταύτα προσώπων ως εξής: «3. στα κέντρα παραθερισμού γυμνιστών διαμένουν κατ' αρχήν μέλη αναγνωρισμένων γυμνιστικών συλλόγων της ημεδαπής και αλλοδαπής. Μπορεί όμως να διαμένουν σ' αυτά για άσκηση γυμνισμού και άλλα πρόσωπα, ημεδαποί ή αλλοδαποί, που ασκούν γυμνισμό, εφόσον τηρούν πιστά τους όρους και τους κανόνες λειτουργίας τους». Περαιτέρω, εις την παράγραφον 1 του άρθρου 2 καθώρισε τα αρμόδια όργανα και την διαδικασίαν χορηγήσεως της άδειας λειτουργίας των εν λόγω κέντρων ως εξής: «1. Για τη λειτουργία κέντρου παραθερισμού γυμνιστών οποιασδήποτε μορφής απαιτείται ειδική άδεια του ΕΟΤ, που χορηγείται με απόφαση του Διοικητικού του Συμβουλίου και Δημοτικού ή Κοινοτικού Συμβουλίου. Η άδεια αυτή, εγκρινόμενη από τον Υπουργό, εκδίδεται για τις επιχειρήσεις της περίπτωσης α' της παρ. 2 του άρθρου 1 στο όνομα του δικαιούχου της άδειας λειτουργίας της επιχείρησης και για τις επιχειρήσεις της περίπτωσης β' της ίδιας παραγράφου στο όνομα του ιδιοκτήτη ή μισθωτή ή του νόμιμου εκπροσώπου ή του υπεύθυνου διευθυντή της επιχείρησης. Όταν πρόκειται για Σωματείο η άδεια εκδίδεται στο όνομα των νόμιμων εκπροσώπων του. Η άδεια ισχύει για δύο χρόνια και μπορεί να ανανεώνεται για τον ίδιο χρόνο, αν συντρέχουν οι νόμιμες προϋποθέσεις». Τέλος, δια της παραγράφου 2 του άρθρου τούτου, εθέσπισε τας προϋποθέσεις τας οποίας πρέπει να πληρούν, τον ειδικώτερον καθορισμόν των οποίων ανέθεσεν εις τον κανονιστικόν νομοθέτη κατά τα κατωτέρω δι' αυτής οριζόμενα: «2. Με απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου του ΕΟΤ, που εγκρίνεται με απόφαση του Υπουργού Προεδρίας της Κυβέρνησης, ορίζονται οι προϋποθέσεις και ειδικές προδιαγραφές για την χορήγηση και ανανέωση της ειδικής άδειας λειτουργίας των κέντρων, καθώς και οι όροι της λειτουργίας του, οι περιορισμοί, τα κωλύματα χορήγησης της άδειας, ο έλεγχος και η εποπτεία τους, η κατάταξή τους σε κατηγορίες και οι τιμές καθεμιάς από αυτές και γενικά κάθε θέμα σχετικό με τη λειτουργία του. Στις προϋποθέσεις αυτές περιλαμβάνεται οπωσδήποτε και η φυσική και η κατά περίπτωση τεχνητή απομόνωση του χώρου λειτουργίας των κέντρων (όπως η περίφραξη ή ειδική σήμανση) καθώς και η μη καταδίκη των ιδιοκτητών, εκπροσώπων και διευθυντών των κέντρων για αδικήματα αναφερόμενα στο άρθρο 9 παρ. 2 του Α.Ν. 431/1937».

Επειδή, κατά την έννοια των προπαρατεθεισών διατάξεων, ερμηνευομένων εν συνδυασμῷ προς τας προηγηθείσας της ψηφίσεως του νόμου τούτου συζητήσεως εις την Βουλὴν (βλ. πρακτικά Βουλῆς Γ' Περίοδος – Σύνοδος Β' - Συνεδρίασις, ΝΒ' σελ. 1966-1983), και την αιτιολογικὴν του έκθεσιν, ο νομοθέτης, εν ὄψει της εξαπλώσεως και της ευρείας αποδοχῆς του γυμνισμού υπό της διεθνούς κοινότητος, σταθμίζων τόσον τους κινδύνους εκ της ανοργανώτου διαμονῆς γυμνιστῶν εις την χώραν ὅσον και τας ἀνάγκας του τουρισμοῦ, εις την ἀνάπτυξιν του οποίου ἤθελε συμβάλλει η λειτουργία οργανωμένων Κέντρων παραθερισμοῦ γυμνιστῶν, επέτρεψε κατ' ἀρχὴν την σύστασιν τοιούτων Κέντρων, την ἰδρύσιν και λειτουργίαν των οποίων υπῆγαγεν εις ἔντονον ἔντονον κανονιστικόν καθεστῶς. Πράγματι, κινούμενος εντὸς των ὁρίων τα οποία διαγράφουν οι κανόνες της κρατούσης κοινωνικῆς ἠθικῆς, ως εἶναι διαμορφωμένοι κατὰ τον χρόνον της θεσπίσεως του ως ἄνω νόμου, την τήρησιν των οποίων επιτάσσουν ρηταὶ διατάξεις του ισχύοντος Συντάγματος (ἄρθρα 5 παρ. 1, πρβλ. 25 παρ. 3 και 106 παρ. 2), ἐξήρτησε την ἰδρύσιν και λειτουργίαν των εν λόγω Κέντρων εκ της πληρώσεως ὠρισμένων ὄρων και προϋποθέσεων αναφερομένων εις την ἐπιλογήν του χώρου, εις τα μέσα (φυσικὰ ἢ τεχνητὰ) της απομονώσεώς του και τας εν γένει συνθήκας λειτουργίας των κατὰ τρόπον ὥστε να καθίσταται εκ των πραγμάτων ἀδύνατος ἢ λίαν δυσχερῆς η ἐπικοινωνία των ασκούντων τον γυμνισμόν μετ' ἄλλων ἀτόμων και η εκ ταύτης δυναμένη να προκληθῆί προσβολή του κοινού περί ἠθικῆς αἰσθήματος. Οὕτως ἔχουσα η περι ἧς πρόκειται νομοθετικὴ ρύθμισις εις ουδεμίαν διάταξιν του ισχύοντος Συντάγματος ἀντίκειται, δι' ο εἶναι ἀπορριπτέοι ως ἀβάσιμοι ὅλοι οι λόγοι ακυρώσεως, δια των οποίων, κατ' ἐπὶ κλησιν των διατάξεων των ἰσχυρῶν 2 παρ. 2, 21 παρ. 1, 25 παρ. 1 και 3 και 106 παρ. 2 του Συντάγματος, προβάλλεται ἀντισυνταγματικότης της εν λόγω ρυθμίσεως ἐπὶ τη ἐκδοχῇ ὅτι δι' αὐτῆς πλήττονται οι κανόνες της κρατούσης κοινωνικῆς ἠθικῆς.

Δημοσίευση: Το Σύνταγμα, 1986, Σελ. 86 ἐπ.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανδρουλάκης Ν. Κ. , «Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης», 3η έκδοση, Εκδόσεις Δίκαιο & Οικονομία Π. Ν. Σάκκουλας, 2007
- Γεωργιάδης Απόστολος, «Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου», 2έκδοση, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα Κομοτηνή, 1997
- Δαγτόγλου Π. Δ., «Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα Α΄», δεύτερη αναθεωρημένη έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν.Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2005
- Δαγτόγλου Π. Δ., «Συνταγματικό Δίκαιο Ατομικά Δικαιώματα Β΄»,δεύτερη αναθεωρημένη έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2005
- Δημητρόπουλος Ανδρέας, «Συνταγματικά δικαιώματα», Συστημα Συνταγματικού Δικαίου, Γενικό μέρος, Τόμος Γ΄ – Τεύχ. Ι-ΙΙΙ, Β΄Έκδοση, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2008
- Καρράς Αργύρης, «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο» , 2 έκδοση, , Εκδ. Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1988
- Σούρλας Παύλος, « Justi atque injusti scientia, -Μια εισαγωγή στην επιστήμη του Δικαίου- », Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, 1995
- Leopold Schmidt, « Η ηθική των αρχαίων Ελλήνων » Μετάφραση Δημ. Ιωαννίδου – Ολυμπίου, Τόμος 2ος, Αθήνα, 1901
- Μάνεσης Αριστόβουλος Ι., «Συνταγματικά δικαιώματα, α' ατομικές ελευθερίες, πανεπιστημιακές παραδόσεις», δ' έκδοση, Εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1982
- Μπαλής, « Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου », Αφοί Π.Σάκκουλα, Αθήνα, 1961
- Maunz/Durig /Herzog, Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Art.1, Abs. 3
- Παντελής Αντώνης, « Ζητήματα Συνταγματικών Επιφυλάξεων », Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1984
- Παπανούτσος Ε. Π., « Ηθική », Εκδόσεις Ικαρος, Αθήνα, 1949
- Παρασκευάς Ιωάννης, « Τα Χρηστά Ήθη και η νομική αυτών θεμελίωσις », Αθήναι, 1983
- Planiol et Ripert, « Traité pratique de droit civil Français », tome VI, 2ème edition par Esmein, Radouant et Gabold, 1952

- Ραγκαβής Κλέων, « Ο καθ' Όμηρον οικιακός βίος », Αθήναι, 1864
- Ράικος Α., « Συνταγματικό Δίκαιο, θεμελιώδη δικαιώματα », 2ος Τόμος, 2η Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002
- Τούσης Ανδρέας, « Η έννοια των χρηστών ηθών (Συμβολή εις την ερμηνείαν των Γεν. Αρχών του Αστ. Κώδικος) », Εφημερίς των Ελλήνων Νομικών, 1956 (έτος 23ον)
- Τσάτσος Δημήτριος, «Συνταγματικό Δίκαιο, τομ. Γ', Θεμελιώδη Δικαιώματα Ι, Γενικό Μέρος», εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 1988
- Χρυσόγονος Κώστας, «Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα», 2η έκδοση, Εκδ. Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002

Εργασίες φοιτητών

- Αφεντάκη Αργυρώ, «Τα χρηστά ήθη ως γενική οριοθέτηση», Αθήνα, 2007
- Δημοπούλου Χριστίνα – Σωτηρία, «Τα χρηστά ήθη ως γενική οριοθέτηση των συνταγματικών δικαιωμάτων», Αθήνα, Ιούνιος 2004
- Φέστας Ιωάννης, «Τα χρηστά ήθη ως γενική οριοθέτηση», Αθήνα, Ιούνιος 2008
- Μαγκατσέλη Χαρίκλεια, «Τα χρηστά ήθη ως γενική οριοθέτηση», Αθήνα, Μάιος, 2006
- Νικολοπούλου Χαρίκλεια, «Τα χρηστά ήθη ως γενική οριοθέτηση», Αθήνα, Απρίλιος 2008